בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ״ק מרן אדמו״ר רבן של ישראל

רבינו **יואל טייטלבוים** זללה״ה

אבדק״ק סאטמאר יע״א

וגאב״ד עיה״ק ירושלים תובב״א

סעודה שלישית

בחוקותי תשכ״ז (חלק ב)

וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב

• ביאור דברי רש״י: דחמשה פעמים יַעֲקוֹב מלא ואֵלִיָּה חסר, לפי שיַּעֲקֹב נטל אות משמו של אֵלִיָּהוּ לְעֵרָבוֹן שיבוא ויבשר גאולת בניו • ביאור הפלוגתא בגמרא ומדרש בענין אם תמה זכות אבות • לענין הגאולה העתידה, לכולי עלמא לא תמה זכות אבות • שיטת ר״ת ור״י, על מה אנו סומכין להזכיר זכות אבות בתפילה • שייכות זכירת הארץ עם זכות האבות • על צדיקים גדולים אמרו על צדיק אחד העולם קיים • קבלת ערבות אם צריך תקיעת כף • האבות מצטערים בצערן של ישראל • האבות משתוקקים לקיים עוד מצות התלויות בארץ בחיים • סימן להגאולה, כשיחיו האבות הק׳ ויבואו עמנו • בגאולה העתידה תנצל הארץ מעלבונה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ״ד לפ״ק

KolSatmar.com

יצא לאור ע״י **מערכת לשון קדשו**

כל הזכיות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: **1-718-388-5519** | דורך קרעדיט קארד: **845-366-2793 #1700**

לשון קדשו - קונטרס רמא (חלק ב) (**29** מינוט מתוך **77**) **זייער קלאָר** ★★★★★

לשון קדשו:
929-522-1515
ארץ ישראל: **072-3275205**
ענגלאנד: **0330-350-3110**
פעקס: **718-650-2970**
דרוק **1** דערנאך ***970*** פאר די **רעקארדינג** פון די וואך. פאר הערות דרוק **3**

קול אוצר יהודא
ברוקלין: **718-298-4641**
ארץ ישראל: **072-3333419**
16→3→1027. 2

• וְהֵם יַעֲלוּ לְזִכָּרוֹן •

הגה״צ המפורסם, מרביץ תורה, מזכה את הרבים, קירב לבבות לתורה, שלוחו של רביה״ק זי״ע להרמת הדת ב׳לאס אנזשעלעס׳, מכותבי דברי תורתו, ועפ״י פקודתו ניהל מוסדותיו טו״ב שנים

רבי **יהושע העשל** זצ״ל **דייטש**

אבד״ק פריימאן, בעמ״ס קונטרס השבת, מעיני הישועה ושא״ס

בן החסיד המפורסם ר׳ **יחזקאל שרגא הלוי** ז״ל

נפטר כ״ה אייר תשס״ג

תלמידו הנאמן והגבאי צדקה של רביה״ק זי״ע

הרב החסיד רבי **שלום** ז״ל **לויפער**

בן הגה״צ רבי **ישכר בעריש** זצ״ל

דומ״ץ דזשיקוב בעמח״ס אהל תורה

נפטר כ״ח אייר תשס״ד

הרה״ח מחשובי תלמידי רביה״ק זי״ע בעיר סאטמאר, גמל חסד עם החיים והמתים, כל ימיו עסק לטובת הכלל לעשות רצון צדיק, ודבק נפשו במשנתו הטהורה

מוה״ר **דוד מאיר** ז״ל **ווייס**

בן הר״ר קלונימוס קלמן ז״ל

נפטר כ״ח אייר תש״נ

הרה״ח, הגה בתורה, טרח במצוות, משאו ומתנו באמונה, שם שמים נתאהב על ידו, מעשיהם של צדיקים דלה והשקה, ונתחמם באור רביה״ק זי״ע

רבי **מאיר** ז״ל **שטיין**

בן הר״ר משה ז״ל

נפטר כ״ח אייר תשע״ז

הרה״ח הנודע במדותיו הנפלאים, פעל ועסק בבניית העיר קרית יואל, ולהעמיד קרן הקדושה והצניעות, הקים בנינים לת״ת ומקוואות, וגמל חסד עם המתים והחיים

רבי **אברהם יושע** ז״ל **ווערצבערגער**

בן הרה״ח ר׳ **יחזקאל הלוי** ז״ל

נתמנה ע״י רביה״ק זי״ע להיות משמש בקרית יואל יצ״ו

נפטר כ״ד אייר תשע״ח

האשה החשובה והצדקנית יראת ה׳, התרחקה ממותרות, תפלותיה בדמעות ובתחנונים, שמרה פיה ולשונה, ביתה פתוח לאורחים, ובחורי ארגענטינא אכלו תמיד על שולחנה

מרת **סילקא** ע״ה **בראך**

ב״ר **אברהם צבי הכהן** ז״ל

אשת הרה״ח ר׳ **חנני׳ יום טוב ליפא** ז״ל

נפטרה כ״ה אייר תשנ״ז

קרן חיה רויזא
לע״נ הרבנית הצדקת חיה רויזא טייטלבוים ע״ה
בת כ״ק מרן רביה״ק זצוק״ל

הרה״ח רבי
משה אפרים
ב״ר **ארי׳** ז״ל
הערשקאוויטש

האשה החשובה
מרת **ליבא** ע״ה ב״ר **ארי׳** ז״ל
אשת הרה״ח ר׳ **יוסף יודא סופר** ז״ל
נפטרה כ״ה אייר תשל״ה

KolSatmar.com

כט

קושיות ודקדוקים בפסוק וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי

הקדמה לקושיא יח

צום סוף [התוכחה] שטייט, - נאָך פאַרן לעצטן פסוק [של תוכחה], - **וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב, וְאַף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר, וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר.**

ל

במדרש כאן מביא, עד אימתי זכות אבות קיימת, ויש שם כמה שיטות בזה, באיזה זמן תמה זכות אבות

דאָ אין **מדרש** [אויף] וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי את אברהם את יצחק ואת יעקב, **שטעלט ער אַראָפּ דאָ אין מדרש**[א] [אַ שאלה], **עד כמה** [זכות אבות קיימת], **ווילאַנג איז געגאַנגען זכות אבות.** [און] **ס'איז אַ פלוגתא** [ביז ווען], **צי בימי חזקיה,** [צי] **בימי אליהו, ער רעכנט אויס** [כמה דיעות בזה].

לא

וכן איתא בגמרא שבת, דשמואל אמר תמה זכות אבות, ונחלקו שם אימתי תמה זכות אבות

און די זאַך איז מבואר מער אין די גמרא, אין שבת דף נ״ה[ב], [ס'איז דאָ] **אַ פלוגתא** [בזה], **שמואל זאָגט תַּמָּה זכות אבות,** [און] **רבי יוחנן זאָגט תָּחוֹן זכות אבות.**

[נאָכדעם] **פרעגט די גמרא 'ווען' האָט זיך דאָס אויפגעהערט דער זכות אבות,** [איז דאָ] **כמה פלוגתות אין דעם** [מאימתי תמה זכות אבות].

[א] **בויקרא רבה** (לו, ו): **עד מתי זכות אבות קיימת, ר' תנחומא אמר בשם ר' חייא בר מנחמא, ואמרי לה ר' ברכיה בר חלבו בשם רבא בר זבדא, עד יהואחז,** הדא הוא דכתיב (מלכים ב' יג, כג) וַיָּחָן ה' אֹתָם וַיְרַחֲמֵם וגו' עַד עָתָּה, עד עתה זכות אבות קיימת. ○ ר' יהושע בן לוי אמר **עד אליהו,** הדא הוא דכתיב (שם א' יח, לו) וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וגו'. ○ שמואל אמר **עד הושע,** הדא הוא דכתיב (הושע ב, יב) וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת נַבְלֻתָהּ לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי, ואין איש האמור כאן אלא **אברהם,** כמה דאת אמר (וירא כ, ז) וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת הָאִישׁ, ואין איש אלא **יצחק** שנאמר (חיי כד, סה) מִי הָאִישׁ הַלָּזֶה, ואין איש אלא **יעקב** שנאמר (תולדות כה, כז) וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם. ○ ר' יודן אמר **עד חזקיה,** כמה דאת אמר (ישעי' ט, ו) לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין קֵץ וגו'. ○ ר' יודן ברבי בשם רבי ברכיה אמר, אם ראית זכות אבות שֶׁמָּטָה וזכות אמהות שֶׁנִּתְמוֹטְטָה, לֵךְ וְהִטָּפֵל בַּחֲסָדִים, הדא הוא דכתיב (שם נד, י) כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶינָה, הרים אלו אבות, והגבעות אלו אמהות, ואחר כך 'וְחַסְדִּי' מֵאִתֵּךְ לֹא יָמוּשׁ (שם). ○ **אמר רבי אחא, לעולם זכות אבות קיימת,** לעולם מזכירין ואומרין (ואתחנן ד, לא) כִּי קֵל רַחוּם ה' אֱלֹקֶיךָ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבֹתֶיךָ וגו'.

[ב] **בגמרא שבת** (נה.): אמר רבי אחא ברבי חנינא, מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקב״ה וחזר בה לרעה, חוץ מדבר זה [פירש״י: שנאמר במקרא זה שהוציא דבור לטובה, ומפני עונש תוכחה חזר בו], דכתיב (יחזקאל ט, ד) וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו עֲבֹר בְּתוֹךְ הָעִיר בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלָיִם וְהִתְוִיתָ תָּו עַל מִצְחוֹת הָאֲנָשִׁים הַנֶּאֱנָחִים וְהַנֶּאֱנָקִים עַל כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בְּתוֹכָהּ וגו' [אלו צדיקים], אמר לו הקב״ה לגבריאל **לך ורשום על מצחן של צדיקים תיו של דיו, שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה** [שאני רוצה לשלוח בעיר], ועל מצחם של רשעים תיו של דם כדי שישלטו בהן מלאכי חבלה וכו' [עיי״ש עוד]. ○ ומאי שנא תיו, אמר רב, תיו 'תחיה', תיו 'תמות' [פירש״י: לרשעים]. **ושמואל אמר, 'תמה' זכות אבות. ורבי יוחנן אמר, 'תחון' זכות אבות.** וריש לקיש אמר, תיו סוף חותמו של הקב״ה, דאמר רבי חנינא חותמו של הקדוש ברוך הוא 'אמת'. רבי שמואל בר נחמני אמר, אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאלף ועד 'תיו' [התיו סימן להם שקיימו התורה מראש ועד סוף]. ○ **מאימתי תמה זכות אבות,** אמר רב **מימות הושע בן בארי,** שנאמר (הושע ב, יב) אֲגַלֶּה אֶת נַבְלֻתָהּ לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי [שאין עוד זכות לאבות, שאכלוה]. **ושמואל אמר מימי חֲזָאֵל,** שנאמר (מלכים ב' יג, כב) וַחֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם לָחַץ אֶת יִשְׂרָאֵל כֹּל יְמֵי יְהוֹאָחָז, וכתיב (שם, כג) וַיָּחָן ה' אֹתָם וַיְרַחֲמֵם וַיִּפֶן אֲלֵיהֶם לְמַעַן 'בְּרִיתוֹ' אֶת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְלֹא אָבָה הַשְׁחִיתָם וְלֹא הִשְׁלִיכָם מֵעַל פָּנָיו 'עַד עָתָּה' [אבל מכאן ואילך השליכם, ולא פנה אל ברית אבות]. רבי יהושע בן לוי אמר **מימי אליהו,** שנאמר (מלכים א' יח, לו) וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמַר ה' אֱלֹקֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל 'הַיּוֹם' יִוָּדַע כִּי אַתָּה אֱלֹקִים בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲנִי עַבְדֶּךָ וּבִדְבָרְךָ עָשִׂיתִי אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וגו' [מדקאמר 'היום יודע' ותו לא, מכלל דתמה, ועל ידי רחמים הוזכרה להם בימי חזאל]. **ורבי יוחנן אמר מימי חזקיהו,** שנאמר (ישעי' ט, ו) **לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין קֵץ עַל כִּסֵּא דָוִד וְעַל מַמְלַכְתּוֹ לְהָכִין אֹתָהּ וּלְסַעֲדָהּ בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם קִנְאַת ה' צְ-בָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹּאת וגו'** [ולא זכות אבות].

KolSatmar.com

לב

ובמדרש מסיים כי רבי אחא אומר דלעולם זכות אבות קיימת, ולא תמה, שנאמר וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבֹתֶיךָ

דאָ אין מדרש רבה ברענגט ער דאָך אויך די פלוגתא.

און [ער] **לאָזט אויס** [שמסיים המדרש], **אמר רבי אחא, זכות אבות 'לעולם' קיימת, שנאמר** (ואתחנן ד, לא) **וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם.**

אַזוי זאָגט רבי אחא.

לג

ובגמרא לא הביא הא דרבי אחא, רק מביא שם כמה פסוקים אחרים בענין מתי תמה זכות אבות, ואחד מהם הוא מהפסוק קִנְאַת ה' צְ־בָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹּאת, דמשמע ולא בזכות אבות

נאָר אין די גמרא ווערט גאָרנישט געברענגט די מימרא דרבי אחא, אין [גמרא] **שבת.** [אָבער] **דאָרט שטייט באריכות מער - אין די גמרא - די פלוגתא 'ווען'** [איז תמה זכות אבות, און] **די אַלע לִימוּדִים** [דערויף].

איינס [פון די לִימוּדִים] **זאָגט ער** [שתמה בימי חזקיה] **שנאמר** (ישעי' ט, ו) **לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה** [וּלְשָׁלוֹם] **אֵין קֵץ וגו' קִנְאַת ה' צְ־בָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹּאת. זאָגט רש"י,** [דמלשון זה] **איז געדרינגען אַז ס'האָט זיך אויפגעהערט זכות אבות, 'נאָר' קִנְאַת ה' צְ־בָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹּאת.**

און איינער זאָגט בימי אליהו, און ער רעכנט אויס [ווייל] **ער האָט געזאָגט 'הַיּוֹם' יִוָּדַע** (מלכים א' יח, לו), **אליהו האָט געזאָגט 'הַיּוֹם'** [ולא למחר].

זיי זענען דאָרט מְחוּלָק [בענין הזמן של תמה זכות אבות, ובענין הלימודים על זה].

לד

ועל זה דקדקו התוספות דאם תמה זכות אבות, אם כן האיך אנו מתפללין תמיד על הזכרת זכות אבות. ועוד שהרי מבואר כן בפסוק וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבֹתֶיךָ, וכדברי רבי אחא

שטעלט זיך דאָרטן תוספות[ג]**,** [דלכאורה] **ס'איז דאָך אַ דָּבָר פֶּלֶא** [מה שאמרו דתמה זכות אבות, דהלא] **מ'איז מִתְפַּלֵּל כסדר אויף זְכוּת אָבוֹת,** [וּכְגוֹן בתפילת] **זְכוֹר לָנוּ בְּרִית אָבוֹת** (שבסוף אמירת הסליחות), [און] **כְּסֵדֶר כְּסֵדֶר** [בהתפילות מזכירין תמיד זכות אבות].

[און] **די 'פְּסוּקִים' זאָגן וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבֹתֶיךָ.**

און פלוּצִים [זאָגט מען] **תַּמָּה זְכוּת אָבוֹת?**

לה

ונחלקו שם ר"ת ור"י בענין זה, דר"ת סובר דאף שזכות אבות תמה, אבל 'ברית' אבות לא תמה, ומייתי דהא כתיב כאן וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב, אף לאחר הגלות. והר"י הקשה על זה, ומחלק באופן אחר, דלרשעים תמה זכות אבות ולא לצדיקים, ושעל זה אנו סומכין להזכיר 'זכות אבות' בתפילה. וסיימו עוד התוספות בדברי רבי אחא שבמדרש דלעולם זכות אבות קיימת

ס'איז דאָ גאַנצע פְּלוּגְתּוֹת [בבעלי התוספות, לתרץ זאת].

דער רבינו תם זאָגט, 'זְכוּת אָבוֹת' תמה, אָבער 'בְּרִית אָבוֹת' לא תמה.

און דער ר"י ווענדט עס אָפּ. [דכן מוכח] **אין דעם פסוק וואָס די גמרא ברענגט**

[ג] **בתוספות** (שבת נה.): **ושמואל אמר תמה זכות אבות, ורבי יוחנן אמר תחון זכות אבות. אומר רבינו תם, 'דזכות' אבות תמה, אבל 'ברית' אבות לא תמה, דהא כתיב וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב אף לאחר גלות, ואנן אין אנו מזכירין זכות אבות, אלא 'הברית'** [דהאבות]. **ומפרש דשמואל דאמר מימי חזאל, דייק מדכתיב 'למען בריתו' ולא למען 'זכותו'. ○ ואומר ר"י, דבויקרא רבה** (לו, ו. המובא לעיל) **דייק מֵ'עַד עָתָּה', כדפירש בקונטרס. ולר"י נראה דלא פליגי שמואל ור' יוחנן, אלא שמואל קאמר דלרשעים תמה, אבל לצדיקים לא תמה, ובצדיקים איירי ר' יוחנן, תדע דהא ר' יוחנן אמר בסמוך דמימי חזקי' תמה זכות אבות, והכא קאמר דאף בשעת חורבן דבתר הכי, תחון זכות אבות. ועל זה אנו סומכין להזכיר 'זכות אבות'. ובשלהי ויקרא רבה** (שם, המובא לעיל), **רבי אחא אומר לעולם זכות אבות קיימת, ולעולם אנו מזכירים אותם, וכן הוא אומר** (ואתחנן ד, לא) **כִּי קֵל רַחוּם וגו' וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבֹתֶיךָ וגו'.**

KolSatmar.com

דאָרטן [לשמואל דסובר] אַז ס'האָט זיך אויפגעהערט [מימי חֲזָאֵל], דאָרט שטייט גאָר געמאָלדן **בְּרִית אָבוֹת** [שהיא תמה, און] **ווי רש״י זאָגט דאָרטן פְּשַׁט** [מדכתיב 'עַד עַתָּה', אבל מכאן ואילך לא. וכן מבואר בויקרא רבה. ואם כן מוכח דלא כפי' ר״ת דשמואל דייק מן לְמַעַן 'בְּרִיתוֹ' דעדיין נשאר ברית אבות, דהא כתיב שם 'עַד עָתָּה'].

און **דער ר״י זאָגט** [דמה שאמרו תמה זכות אבות] **דאָס מיינט מען פאַר רְשָׁעִים האָט זיך אויפגעהערט, ס'איז נישט מֵגִין** [אויף זיי], **אָבער פאַר צַדִּיקִים איז יאָ דאָ. ועל זה אנו סומכין להתפלל בזכות אבות, אַזוי זאָגט דער ר״י.**

[און] צום סוף זאָגט תוספות [דאנו סומכין] **סומכין אויפן מדרש** [דלעיל, ווייל] **אין מדרש שטייט רבי אחא** [אומר] **אַז זכות אבות 'לעולם' קיימת.**

לו

קושיא יח

אמנם יש להבין עוד להשיטות דתמה זכות אבות, האיך יפרשו בהפסוקים וְלֹא יִשְׁכַּח בְּרִית אֲבֹתֶיךָ, וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וגו'

יח) [אָבער] **דאָס גאַנצע** [ענין] **דאַרף מען** [נאָך] **פאַרשטיין, וויאַזוי האָבן זיי געלערנט פְּשַׁט אין די פְּסוּקִים, וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבֹתֶיךָ, וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי את אברהם את יצחק ואת יעקב, וויאַזוי האָט מען געלערנט פְּשַׁט** [דערין], **די וואָס זאָגן אַז תַּמָּה זְכוּת אָבוֹת.**

לז

ומה שמתרץ ר״ת לחלק בין זכות לברית, כבר הקשה על זה הר״י. אמנם אף לתירוץ הר״י קשה, דאם זכות אבות הוא רק לצדיקים, אם כן אכתי האיך אנו סומכין להתפלל עזה, וכי צדיקים אנחנו ולא חטאנו

מילא [וואָס] **דער רבינו תם** [מתרץ בזה לחלק בין זכות אבות לברית אבות] **איז דאָך שווער אויכעט** [לתירוצו], **פרעגט דאָך** [שוין] **דער ר״י** [דערויף]. **און ווידער** [דעם תירוץ] **וואָס דער ר״י זאָגט** [אַז] **פאַר צדיקים** [לא תמה, ג״כ קשה] **נו וויאַזוי איז מען מִתְפַּלֵּל** [על זכות אבות, וכי] **עפּעס זאָגט מען דען צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ** [וְלֹא חָטָאנוּ[ד], ואם רק בצדיקים שייך זכות אבות, אם כן '**אויף דעם אַרויף' קען מען גאָרנישט מִתְפַּלֵּל זיין** [על הזכרת זכות אבות], **מ'קען** [דען] **קלערן** [אויף זיך אַז] **מ'איז צַדִּיקִים?** (המשך וסיום הקושיא, באות מ)

לח

ישוב קושיא יח (באופן ראשון)

וכבר אמרתי לתרץ לפי תירוץ הר״י, כי אין הכוונה על צדיקים גדולים שעליהם אמרו על צדיק אחד העולם קיים, אלא סגי בצדיקים כאלו שהם צדיקים לפי ערך אותו הדור, ויש להם קצת זכותים הראוי להצטרף זכותם עם זכות האבות

איך האָב אַמאָל געקלערט אפילו, [בישוב קושיא זו]. **איך מיין דער פְּשַׁט איז אַנדערש, אַז צדיקים** [שבדור, הם מגינים על הדור בצירוף הכח של זכות האבות הק'].

וואָרן לעולם אַזעלעכע [גרויסע] **צדיקים ווי אברהם אבינו וכדומה, איז דאָך אפילו 'איינער' מֵגִין אויפן דוֹר.**

[ווי] **זיי זאָגן דאָך דעם פְּשַׁט**[ה], **פאַרוואָס ס'האָט געמוזט זיין חֲמִשִּׁים צַדִּיקִים אין**

[ד] והלא אנו אומרים בסדר וידוי, 'שֶׁאֵין' אָנוּ עַזֵּי פָּנִים וּקְשֵׁי עֹרֶף לוֹמַר לְפָנֶיךָ 'צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ' וְלֹא חָטָאנוּ, אֲבָל אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָטָאנוּ.

[ה] **באור החיים הק'** (וירא יח, לג): וַיֵּלֶךְ ה' כַּאֲשֶׁר כִּלָּה וכו'. ולא נתן לו מקום להתפלל על פחות משיעור זה, לצד שכבר אמר אברהם וַאֲדַבְּרָה אַךְ הַפַּעַם, ולא יוסיף דַּבֵּר עוד בדבר הזה. או לצד שיודע ה' כי לא תהיה הגנה בפחות מעשרה. והגם שמצינו להרשב״י שאמר (זוהר ח״א פב.) וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם, [דעל צדיק אחד קאי עלמא], אפשר שזה יהיה כשיהיה צדיק מופלא. ואפשר שאם היה אברהם בקרבה של סדום היה ממלט כל העיר. [ועיין עוד באוה״ח הק' פרשת נח (ו, יד), ובדברי יואל וירא (עמוד תלח, ד״ה וכתבו המפרשים)].

[ועיין עוד בבראשית רבה (מט, כה) וביפה תואר שם, והובא בדברי יואל נח (עמוד קסב)].

KolSatmar.com

סְדוֹם [להגן על כל החמשה כרכים, פאַרוואָס] **אַזוי גרויס,** [והלא אפילו] **על צדיק אחד העולם מתקיים**[ו].

נאָר וואָס דען, [דבכדי להגין בזכות צדיק אחד] **דאַרף מען זיין זייער גרויס, אַזוי ווי אברהם אבינו, און משה רבינו וכדומה. אָדער רבי שמעון בר יוחאי**[ז] **וואָס ער האָט געזאָגט**[ח] **ער איז 'איינער' אין דוֹר.**

און אַז מ'איז נישט אַזוי גרויס [בעצם, רק לעומת אנשי הדור, אז צריך שיהיו לכל הפחות 'עשרה' צדיקים בתוך העיר עצמו].

לט

נאָר וואָס דען [לענינינו, אם יש צדיקים בדור, אף לפי ערך הדור, ובנוסף לזה] **אַז פאַר 'זיי' איז נאָך דאָ זְכוּת אָבוֹת** [אויך], **האָבן זיי דאָך דעם כֹּחַ פון די אָבוֹת,** [ובצירוף זכותם וזכות האבות] **קענען זיי מֵגִין זיין אויפן דוֹר.**

איבערדעם [סומכין בתפילה להזכיר זכות אבות כאילו] **צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ. נישט 'פאַר זיך' אַליין** [זעמיר צדיקים], **נאָר** [מ'פאַרלאָזט] **אויף 'די'** [על צדיקי הדור לפי הערך, שהם עדיין יש להם הכח להצטרף זכותם עם זכות האבות הק'].

מ

המשך וסיום קושיא יח

אבל מכל מקום אין זה מספיק, דלפי פשוטו נראה מהפסוקים דלעולם זכות אבות קיימת, וכמו שסיים המדרש בשם רבי אחא, וצריך הסבר האיך יתפרשו פסוקים אלו לאותן שאמרו דתמה זכות אבות, ובפרט דבגמרא לא הביא כלל הא דרבי אחא

[אָבער] **על כל פנים איז דאָך שווער, בְּפַשְׁטוּת דאַרף מען פאַרשטיין** [האיך אפשר לומר דתמה זכות אבות, והלא בפסוקים מבואר דלא תמה, וכן נזכר זאת תמיד בהתפילות].

[ו] באור החיים הק' דלעיל מביא כן בשם הזוהר. וכן מבואר גם **בגמרא יומא** (לח:): ראה הקב"ה שצדיקים מועטין, עמד ושתלן בכל דור ודור, שנאמר (שמואל א' ב, ח) כִּי לַה' מְצֻקֵי אֶרֶץ וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, **אפילו בשביל צדיק אחד העולם מתקיים**, שנאמר (משלי י, כה) וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם.

[ז] **יש לציין שדברי רבינו הקצרים אלו הם מענינא דיומא, כי במוצ"ש בחקותי תשכ"ז, חל ליל ל"ג בעומר.**

וראוי להעתיק בענין זה מה שאמר רבינו בשיחה אצל סעודת ל"ג בעומר תשי"ג, וז"ל: [אחד מן המסובין שאל את רבינו האיך היה לרשב"י מנין בהמערה, ונענה רבינו]: **הַא? ער האָט נישט געהאַט קיין מנין? ווער האָט מַשְׁלִים געווען מנין?** [אפשר לומר דבגודל קדושתו היה סגי] .. **אים אליין, די גמרא זאגט** (ביומא, והובא לעיל) **על צדיק אחד העולם קיים שנאמר** (משלי י, כה) **וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם, ער אַליין איז געווען מנין ..** [הגם] **ער איז געווען איין מענטש, אין הכי נמי, טאַקע די גאַנצע וועלט** [היה הוא שקול כנגדם]. **ער אַליין האָט אַזוי געזאָגט, .. און די גמרא זאָגט אַזוי** (בסוכה, והובא להלן) [שאמר רשב"י] **אם שנים הן, אני ובני רבי אלעזר, און אין מדרש שטייט** (בפסיקתא המובא להלן) **ואם חד הוא 'אנא' הוא. אַ פֶּלֶא דער מדרש זאָגט .. ○ ער האָט דאָך געמאַכט דעם זוהר .. אלע תנאים ואמוראים, .. מ'טרעפט אין די גמרא** (שם) [שאמר] **יכולני לפטור את כל העולם ביז תחיית המתים.** (הועתק כאן לראשונה מן הריקאָרדינג שנקלט בשעתו).

[ח] **בגמרא סוכה** (מה:): **אמר חזקיה אמר רבי ירמיה משום רבי שמעון בן יוחאי, יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין** [פירש"י: בזכותי אני סובל כל עונותיהם, ופוטרן מן הדין], **מיום שנבראתי עד עתה. ואילמלי אלעזר בני עמי, מיום שנברא העולם ועד עכשיו. ואילמלי יותם בן עוזיהו עמנו** [צדיק היה ועניו יותר משאר מלכים, וזכה בכיבוד אביו, ועליו נאמר (מלאכי א, ו) בֵּן יְכַבֵּד אָב, שכל הימים שהיה אביו מצורע והוא היה שופט עַם הארץ, כדכתיב (דברי הימים ב' כו, כא) וְיוֹתָם בְּנוֹ שֹׁפֵט וגו', לא נטל עליו כתר מלכות בחייו, וכל דינין שהיה דן אומרן בשם אביו], **מיום שנברא העולם ועד סופו** [עד שיכלה העולם]. **ואמר חזקיה אמר רבי ירמיה משום רבי שמעון בן יוחאי, ראיתי בני עלייה והן מועטין** [רואה אני לפי מעשה הבריות, שבני עלייה - כת המקבלין פני שכינה - מועטים הם], **אם אלף הן, אני ובני מהן. אם מאה הם, אני ובני מהן. אם שנים הן, אני ובני הן.** - (ועיין בזה גם בגמרא סנהדרין צז:).

ובפסיקתא רבתי (פסקא יא, אות טו): **ר' חזקיה בשם ר' ירמיה, כך היה רבי שמעון בן יוחי אומר, נשבע הקב"ה לאבינו אברהם שאין העולם פחות משלשים צדיקים כמוהו, ומה טעמא, וְאַבְרָהָם הָיוֹ 'יִהְיֶה'** (וירא יח, יח), **מנין 'יִהְיֶה', י' עשרה, ה' חמשה, י' עשרה, ה' חמשה, הא תלתין. ואם חד הוא אנא הוא. רבי חזקיה בשם רבי ירמיה, כך היה רבי שמעון בן יוחי אומר, יְקָרֵב אברהם מן גביה ועד גבי, ואנא מְקָרֵב מן גבי עד ייתי מלכא משיחא. וְאִין לָא, יצטרף עמי אחיה השילני, ואנן מקרבין כולא עלמא על תליתאה.**

און **רבי אחא זאָגט** [טאַקע] **אַזוי** [דלעולם לא תמה]**, און צום סוף** [במסקנת התוספות] **איז דאָך דער עיקר** [מה שאנו סומכין להתפלל] **איז** [ווייל] **רבי אחא זאָגט** [דזכות אבות קיימת] **אייביג.**

און די וואָס זיי קריגן אויף רבי אחא'ן [עדיין צריך ביאור מה יענו על הפסוק ולא ישכח וגו', ועל הזכרת זכות אבות שבתפילות. ובפרט שהרי] **אין די גמרא ווערט גאָר ניטאַמאָל געברענגט רבי אחא'ס מימרא, נאָר דאָ אין מדרש רבה, טאַקע דאָ אויף דעם פסוק** [וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב] **אין די וואָכעדיגע סדרה.**

מא

קושיא יט

בפסוק וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר, מביא במדרש מהשואל בשלום בניו, שהוא שואל גם בשלום המגדלת אותם. ועל דרך זה כשמזכיר זכות האבות, מזכיר גם זכות הארץ עמהם

[ושוב נאמר] **וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר.**

[ובענין] **וואָס איז טייטש וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר, איך וועל געדענקען הָאָרֶץ. שטייט אין מדרש**[ט] **אַ מָשָׁל, איינער האָט געהאַט דריי קינדער, און ער האָט** [זיי] **איבערגעגעבן פאַר אַ שִׁפְחָה זי זאָל עס מְגַדֵּל זיין,** [און] **ווען דער פאָטער פרעגט** [איבער] **שְׁלוֹם בָּנָיו, פרעגט ער** [אויך איבער] **די שְׁלוֹם הַמְגַדֶּלֶת.**

זאָגט ער [דכן הוא בהנמשל]**, אַז מ'איז מַזְכִּיר בְּרִית אָבוֹת, איז מען מַזְכִּיר הָאָרֶץ אויכעט,** [ווייל] **די ארץ האָט מְגַדֵּל געווען** [את הבנים]**.**

מב

ויש להבין הכוונה בזה לפי הנמשל, ושייכות זכירת הארץ עם זכות האבות

יט) [אמנם אכתי צריך ביאור] **לכאורה וואָס איז דער פְּשַׁט** [אַז] **הָאָרֶץ איז מגדלת,** [און] **מ'פרעגט** [בשלום] **הָאָרֶץ.**

מג

קושיא כ

והאלשיך וכן הבעל העקידה פירשו בכוונת אומרו וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר, דהוא על דרך תוכחה, שאמר כי כבר היה זוכר את ברית האבות, אמנם אני זוכר גם עלבון הארץ במה שעברו על השמיטות, וזהו המעכב

דער אלשיך הקדוש[י] **און דער בעל עקידה**[יא] **גייען אויף איין דֶרֶךְ,** [אַז] **דער וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר איז גאָר** [פְּשַׁט אויף] **פאַרקערט.**

[ט] **בויקרא רבה** (לו, ה)**: ולמה הוא מזכיר זכות אבות, ומזכיר זכות הארץ עמהם. אמר רבי לוי, משל למלך שהיה לו שלשה בנים, ושפחה אחת משלו מגדלתן, כל זמן שהיה המלך שואל שלום בניו, היה אומר שאלו לי בשלום המגדלת. כך כל זמן שהקב"ה מזכיר אבות, מזכיר הארץ עמהם, הדא הוא דכתיב וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וגו' וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר.**

[י] **בתורת משה להאלשיך** (בפרשתן, כו מב)**: וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר וכו'.** והנה אמרו רבותינו ז"ל (ויקרא רבה לו, ה) למה באברהם ויצחק נאמר 'אַף', וביעקב לא נאמר 'אַף', אלא יעקב שהיתה מטתו שלמה לא נאמר בו אַף וכו'. אך אין ספק שכוונתם היא למה התחיל ביעקב באופן שלא נאמר בו אף, שהיא ראשון בפסוק. קושיא אחרת למה היפך הסדר והזכירם מלמטה למעלה, ולא החל מאברהם להזכירם כסדרן. אך הוא כי ברחמיו יתברך להפליא חסדו לנו, לא רצה להתחיל מאברהם, כי יש בו אף שהוליד את ישמעאל, וכן ביצחק על עשו, באופן תמצא מדת הדין מקום לבלתי הניח כח הרחמים להשלים הטובה. על כן התחיל מיעקב שמטתו שלמה, כי בו אין פתחון פה לבלתי התמלא רחמים. וזהו וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב, ועל כן יעקוב נכתב פה מלא. ואז אחר שהתחיל באילן גדול ויסכרו פיות הקטיגורים המנגדים, גם בהזכיר את יצחק לא ינגדו. וזהו וְאַף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק, כלומר עם שיש בו אף, לא יהיה בו ניגוד, אחר שבראשון לא מצאו בו ניגוד רפתה ידם. ועל דרך זה וְאַף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וכו'.

ועדיין היה אפשר לומר ואף את בריתי אברהם 'אזכור' והארץ, ויחזור אל אברהם ואל הארץ [ולמה חזר

KolSatmar.com

דער פְּשַׁט איז, דער בורא כל עולמים זאָגט, איך העט געדענקט דעם בְּרִית אָבוֹת, בְּרִיתִי יִצְחָק וְאֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב, איך העט [עס] געדענקט [פאר אידן], אָבער איך קען נישט סוֹבֵל זיין [דעם] עֶלְבּוֹן הָאָרֶץ, [וואָס] מ'האָט עוֹבֵר געווען [אויף] די שְׁמִיטוֹת, [ושאר] מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ, [ועל זה נאמר] וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר, [דהכוונה כי] דורכדעם זענען די אַלע עוֹנְשִׁים געווען, [ווייל] איך האָב געדענקט דעם עֶלְבּוֹן הָאָרֶץ.

אַזוי טייטשן זיי דער **אלשיך** און דער **בעל עקידה**, ביידע.

מד

אמנם לפירושם קשה, שהרי חזינן דבהתפילות שתקנו לבקש על זכירת זכות אבות, מזכירין גם סוף הפסוק וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר. וכן במדרש הנזכר מוכח דזכירת הארץ הוא לטובה, ולא לפורענות. ואם כן הוא לכאורה סתירה לפירושם

כ) אָבער ס'איז שווער צו זאָגן אַז 'דער פסוק' איז גאָר אַן עוֹנֶשׁ, [שהרי] נו מ'זאָגט דאָ כסדר אין די תפלות (בסוף הסליחות) **זְכוֹר לָנוּ בְּרִית אָבוֹת כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ, וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק און וְהָאָרֶץ אֶזְכּוֹר**. מ'איז דאָך מִתְפַּלֵל אַלע תְּפִלּוֹת, און מ'בעט זיך מ'זאָל געדענקען בְּרִית אָבוֹת אַזוי ווי ס'שטייט אין פסוק, [כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ] אַזוי ווי דו האָסט געזאָגט, און מ'זאָגט דעם 'גאַנצן' פסוק [וגם הסיפא] וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר. און לויט דעם פְּשַׁט [של האלשיך והעקידה] דאַרף מען דאָך נישט מִתְפַּלֵל זיין אויף דעם ס'זאָל זיין וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר, וואָרן דער **וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר** איז דאָך אַן עוֹנֶשׁ, [דקאי אויף] דער עלבון הארץ, [וואָס] דורכדעם האָט מען זיי מַעֲנִישׁ געווען, וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר איז דאָך אויפן עלבון אַרויף, אויפן עוֹנֶשׁ, [לויט] אַזוי ווי זיי טייטשן דער **אלשיך** מיטן **בעל עקידה**. איז דאָך שווער צו פאַרשטיין [דעם פשט].

[און אַזוי] אויך אין די מאמרי חכמינו ז"ל אין די **מדרשים**, כסדר זעט אויס אַז דעס כְּרִיתַת בְּרִית אָבוֹת דאָס איז גאָר פאַרקערט, דאָס איז לְמַעֲלְיוּתָא, לְטוֹבָתָם, 'דאָס' איז דער פְּשַׁט [אין] וְהָאָרֶץ [אֶזְכֹּר].

ואמר עוד הפעם והארץ 'אזכור']. אך כיוון הוא יתברך לאמר מה אעשה לכם בָּנַי, ויש לכם מיימינים ומשמאילים. כי הנה זכירת יעקב היא העוזרת אתכם בעצם, וכן יצחק וכן אברהם, גם שבהם אף, עם כל זה אזכור בריתם. אך מה אעשה כי לעומת זה וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר, כי זכירת הארץ מנגדת אתכם, על שבתותיה אשר ביטלתם. ואברהם ויצחק אין מהם עזר בעצם, כי יש לזה נגוד מישמעאל ולזה מעשו. לכן מה אעשה, לענין האבות אתחיל מיעקב, ועל ידי כן גם מאברהם ויצחק תעזרו כמדובר, שגם אלה אֶזְכּוֹר. אך מה אעשה כי לעומתם הָאָרֶץ אֶזְכּוֹר אשר ביטלתם שבתותיה, ויהיה ניגוד. לכן על דבר הארץ אפייסנה כי וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתִרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ. ועל כן הפסיק בין הארץ לאברהם במלת אזכור, כי אין הזכירות שוות, כי אם הפכיות כמדובר, כי של האבות הם לטובה, ושל הארץ להפך. ○ ואז בהיות הארץ עזובה מהם, יתנו אל לבם לגמור התשובה. וזהו וְהֵם יִרְצוּ אֶת עֲוֹנָם, כי ישובו מאהבה עד עשות מהזדון זכות ורצון וכו'.

[יא] **בעקידת יצחק בפרשתן** (שער ע): וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר. ירצה, כל עוד שלא ייכנע לבבם הערל, אלך עמם בקרי, ולא יגין עליהם שום זכות, ואף על פי שאזכור את בריתי אשר את יעקב אביהם, ואף את בריתי אשר את - עם - יצחק אביו אשר נעקד לפני, ואף את בריתי אשר את אברהם אביהם אשר היה ראש היחס ותחלת האמונה, לא יועיל להם, **כי את כלם אזכור, וְהָאָרֶץ אֶזְכּוֹר יותר, כי עלבונה תמיד לפני, מאשר לא שָׁבְתוּ בְּשַׁבְּתֹתֵיכֶם עליה**, ומכרו את עצמם לעבדים לה. ○ וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתִרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ בָּהְשַׁמָּה מֵהֶם וְהֵם יִרְצוּ אֶת עֲוֹנָם יַעַן וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְאֶת חֻקֹּתַי גָּעֲלָה נַפְשָׁם. ביאר שסוד השמיטות ומצותם, הוא ענין שהוטל עלינו בין בהיותנו בארץ או חוצה לה, והוא אומרו וְתִרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ בָּהְשַׁמָּה מֵהֶם וגו' יַעַן וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְאֶת חֻקֹּתַי גָּעֲלָה נַפְשָׁם, כי ענין עזיבת השמיטות הוא עצמו מיאוס משפטי התורה וגיעול חוקיה, אשר יוכלו לשבות מהם בהשמה מהם, ויען לא שבתו, יארך עליהם הגלות, כמו שכתבנו בשער הקודם. ○ ויראה, **כי אלו התוכחות האחרונות, מפלשות ובאות עד סוף הגלות המר הזה אשר אנחנו באפילתו**, כי לזה אמר ראשונה וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם, לכלול שממות מקדש שני, אשר נמשכו אחריו כל הרעות שהזכיר, בְּעוֹדֵנוּ נדים ונעים מטולטלים ונרדפים בארצות אויבינו, כי הוא ודאי זמן ארוך להרצות הארץ את שבתותיה כמה פעמים.

KolSatmar.com

מה

גם תמוה דלפי דבריהם נמצא דבפסוק אחד חציו הוא לטובה, וחציו הוא לפורענות

און דערנאָך [קשה לפרש כדרכם, דלפי זה נמצא כי] אַ האַלבער פָּסוּק [הוא לזכות ולטובה, וחציו להיפוך].

מו

ועוד דאם הוא מן התוכחות היה לו להזכיר כן בתחילת פרשת התוכחה, ולא בסופה

[ועוד קשה לדבריהם], און [ער] לאָזט אויס **וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר צום סוף**, נאָך די [גאנצע] תוכחה, [ולדרכם לכאורה הסברא כי] ס'האָט געדאַרפט שטיין [אין] **תְּחִלַּת** [התוכחה], ביים עוֹנֶש. ער לאָזט אויס דאָ [לבסוף, כי] **וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר.**

מז

קושיא כא

בפסוק וְאַף גַּם זֹאת וגו' לֹא מְאַסְתִּים וגו', יש להבין הנתינת טעם במה שמסיים 'כִּי' אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם

וְאַף גַּם זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם 'כִּי' אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם.

כא) וואָס זאָגט ער אַ [נתינת] טַעַם ['כִּי' אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם], דער בורא כל עולמים איז דאָך ביי יעדן, [כי לו כל הארץ ומלואה. ואם כן אין זה סיבה וטעם לדבר, במה שישמור את הכלל ישראל מכליון יותר מהאומות, אלא אדרבה לטעם זה היה ראוי להיות כל אנפין שוין].

מח

אין די **גמרא** איז דאָ דרשות [דערויף]. איך וועל שמועסן שפּעטער (באות ריח), וועל מיר שוין רעדן פון די גמרא, 'וואָס' איך דַרְשְׁ'ן פון די פְּסוּקִים.

מט

קושיא כב

ברש"י מביא כאן, דחמשה פעמים מצינו יעקוב מלא ואליה חסר,
לפי שיעקב נטל אות משמו של אליהו, לְעֵרָבוֹן שיבוא ויבשר גאולת בניו

רש"י זאָגט[יב], **וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב**, 'יַעֲקוֹב' איז מָלֵא [וא"ו].

ברענגט ער אַ מימרא - ס'איז אויך אַ מימרא, אַ מאמר חכמינו ז"ל[יג], [און] רש"י ברענגט עס דאָ צי, - יעקב אבינו האָט גענומען אַ מַשְׁכּוֹן פון אֵלִיָּהוּ'ן די וא"ו, אין **פינף פּלעצער איז אֵלִיָּהוּ חסר** [אֵלִיָּה] **און יַעֲקוֹב איז מָלֵא,** [ווייל] **יעקב אבינו האָט פינף מאָל** גענומען די וא"ו פון אֵלִיָּהוּ'ן, און עס אַריינגעשטעלט אין יַעֲקֹב אָבִינוּ, ס'זאָל זיין אַ **מַשְׁכּוֹן** [אַז] ער זאָל גיין מְבַשֵּׂר זיין [פאַר] אידן די גְּאוּלָּה.

נ

והקשה המזרחי, למה הוצרך ליטול המשכון ה' פעמים, ולא סגי בנטילת האות פעם אחת

כב) פרעגט דער **מזרחי**[יד], זאָגט ער איך ווייס נישט פאַרוואָס זענען **די פינף מאָל.** ממה נפשך [אם הוצרך למשכון, הרי] **פאַר אַ מַשְׁכּוֹן איז גענוג איין מאָל, פאַרוואָס דאַרף מען פינף מאָל.**

[יב] **ברש"י** (כו, מב): **וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב. בחמשה מקומות נכתב מלא, ואליהו חסר בחמשה מקומות. יעקב נטל אות משמו של אליהו, עֵרָבוֹן, שיבוא ויבשר גאולת בניו.**

[יג] **ועיין כעין זה במדרש חסירות ויתירות** (פרשת בחקותי).

[יד] **בפי' הרא"ם** (שם): **יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבא ויבשר גאולת בניו. לא ידעתי טעם 'לחמשה' מקומות, כי כבר היה מספיק זה במקום אחד. ושמא היה זה כאילו נשבע בחמשה חומשי תורה, כמו שנכתב יִשְׂרָאֵל חמש פעמים בפסוק אחד** (בהעלותך ח, יט. וברש"י שם)**, כנגד חמשה חומשי תורה.**

KolSatmar.com

נא

תירוץ המזרחי - על קושיא כב

והמזרחי מתרץ, דהוא רמז שהשביעו בחמשה חומשי תורה

זאָגט דער מזרחי, אפשר קאָן זיין [ווייל] ער האָט אים ׳באַשוואוירן׳ מיט חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תּוֹרָה, דאָס איז אַ רֶמֶז, [ער האָט] פינף מאָל גענומען אַקעגן חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תּוֹרָה.

נב

קושיית הגור אריה - על תירוץ המזרחי

אבל הגור אריה הקשה על זה, דלמה הוצרך להשביעו, והלא סגי בנטילת ערבון. ולא מצינו בדברי רש״י שהיה כאן שבועה

און דער גור אריה [זאגט][טו] ס׳געפעלט אים נישט, ער ווענדט עס אָפּ. [ווייל] ממה נפשך, פאַרוואָס האָט מען געדאַרפט ׳באַשווערן׳, פאַרוואָס האָט ער באַשוואוירן. ממה נפשך, אַז ער האָט גענומען אַ מַשְׁכּוֹן, האָט ער נישט געדאַרפט באַשווערן, [און] אַז ער האָט באַשוואוירן, האָט ער נישט געדאַרפט נעמען קיין מַשְׁכּוֹן.

און וואו שטייט דען [שלקח אות ו׳] אַלץ ׳שְׁבוּעָה׳, ס׳שטייט נאָר ער האָט גענומען [אלץ] אַ ׳מַשְׁכּוֹן׳.

[ועל כל פנים] **ער ווענדט עס אָפּ.**

נג

תירוץ הגור אריה - על קושיא כב

והגור אריה מתרץ, דענין הערבון הוא בא בתקיעת כף היד, וכמאמר הכתוב אִם ׳עָרַבְתָּ׳ לְרֵעֶךָ תָּקַעְתָּ לַזָּר ׳כַּפֶּיךָ׳. ולכן נטל ה׳ אותיות נגד החמשה אצבעות שביד

[און] **איבערדעם זאָגט ער** [בגור אריה, בטעם החמשה פעמים, ווייל] **דאָס איז דאָך געווען אַ מַשְׁכּוֹן,** [והיא] **אַן עֵרָבוּת,** [און] **ביי אַ עָרֵב שטייט דאָך** (משלי ו, א) **אִם ׳עָרַבְתָּ׳ לְרֵעֶךָ תָּקַעְתָּ לַזָּר ׳כַּפֶּיךָ׳, אַן עֵרָבוּת גייט מיט תְּקִיעַת ׳כַּף׳, און די הענט האָט פינף אֶצְבָּעוֹת. זענען די פינף מאָל אַ רֶמֶז אויף פינף אֶצְבָּעוֹת.**

אַזוי זאָגט דער גור אריה.

נד

מה שקשה על תירוץ הגור אריה

אמנם לכאורה תירוץ הגור אריה תמוה יותר, א] שהרי לא נזכר כלל ברש״י ענין תקיעת כף. ב] ועוד דאם אם היה שם תקיעת כף, מה צורך לרמוז זאת בה׳ אצבעות. ג] והרי בכף היד עצמו אין שם פירוד האצבעות, והכל אחד

אָבער דאַכט זיך מיר, [אַז] **דאָס איז נאָך שווערער.**

א] [דאינו מובן] **וואו קומט אַהער תְּקִיעַת כַּף, מאן דכר שמיה** [של תקיעת כף, בדברי רש״י].

[טו] **בגור אריה** (שם, אות מט)**: יעקב נטל אות משמו. פירש הרא״ם, כי הטעם ה׳ מקומות, דהוי כאילו נשבע בחמשה חומשי תורה שיבוא ויגאל אותם. ○ ואין זה טעם, דכיון דנטל אות משמו של אֵלִיָּה לְעֵרָבוֹן, למה היה** צריך שבועה, ואם שבועה למה עֵרָבוֹן. אבל יש לומר כי הנותן עֵרָבוֹן נותן לו כף יד, כדכתיב (משלי ו, א-ג) **בְּנִי אִם עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ תָּקַעְתָּ לַזָּר כַּפֶּיךָ,** לֵךְ הִתְרַפֵּס, לך והתר פס [יד] (בבא מציעא קטו. ועוד). **ויש חמשה אצבעות בכף היד, לכך נטל בחמשה מקומות הוי״ו של אליה, כאילו כפו - שהוא חמשה אצבעות הם - אצל יעקב. והאצבע דומה** לוי״ו, לכך הוי״ו מן אֵלִיָּה חסר, והיא נתונה ליעקב. ובמסכת אהלות (א, ח) מונה שלשים אברים בפיסת יד של אדם, וחמשה וואוי״ן הם שלשים, שלקח יעקב פיסת ידו של אליהו, לערבון שיבוא ויגאל את בניו. ○ **וטעם המדרש הזה, רָמַז לך כי אֵלִיָּה לא נברא רק שיגאל את ישראל, ולדבר זה עומד. ומכיון שהוא עומד לזה, ולא** היה זה עדיין, **לפיכך** נטל אות מאותיות שמו של אליהו, **לְעֵרָבוֹן** אצל יעקב, כלומר אֵלִיָּה אין שמו שלם, מפני שכל עצמו עומד לגאול את ישראל בני יעקב, לכן אות משמו נמצא אצל יעקב, לפי שהוא משלים את שם אֵלִיָּה כשיגאול את בניו, וכל זמן שזה לא נעשה, שמו חסר. ותשלום שמו אצל יעקב, שבני יעקב עומדים לגאולה. וכשיהיו נגאלים אז יהא שמו של אֵלִיָּהוּ שלם, שלא נברא אֵלִיָּה רק לגאול את בני יעקב.

KolSatmar.com

ב) און [דעס אַז] תְּקִיעַת כַּף איז גיוועגדט אין 'אֶצְבָּעוֹת'? [והרי] דער כַּף [היד] ווערט דאָך נישט אָנגערופן די אֶצְבָּעוֹת, [אלא] דער כַּף ווערט דאָך אָנגערופן [דארט ווי ס'איז] גראָד [די 'האַנט פלאַך' שהיא למעלה מן האצבעות, ושם הכל אחד ולא חמשה].

ג) און וואָס פעלט מיר אויס [דער רמז, אַז] ער האָט געדאַרפט פינף מאָל ווייל ס'האָט [דער כַּף] פינף אֶצְבָּעוֹת. [והרי] ממה נפשך, כַּף [ברמז מספר אחד] איז [אויך] תְּקִיעַת כַּף, [אף לדבריו] אַז ס'איז געווען [תקיעת כף].

נה

ועוד דכשם שהקשה הוא עצמו על תירוץ המזרחי, דאם נטל ערבון למה הוצרך עוד לשבועה, כמו כן יוקשה לתירוצו, דאם יש נטילת ערבון למה הוצרך גם לתקיעת הכף. ואף שמביא זה מלשון הפסוק שנזכר שם תקיעת כף עם הערבון, אבל לא מצינו בפוסקים שיהא צורך לעשות תקיעת כף אצל משכון או קבלת ערבות

ד) איבערהויפּט [קשה], תְּקִיעַת כַּף מאַן דכר שמיה. [והרי] פונקט ווי ער פרעגט [על תירוץ המזרחי] אויף 'שְׁבוּעָה', וואָס האָט [אויס]געפעלט אַ שְׁבוּעָה, [כמו כן יוקשה גם על התקיעת כף, דמה צורך היה לזה].

[והגם] ס'שטייט טאַקע תָּקַעְתָּ לַזָּר כַּפֶּיךָ, ס'ווערט אָנגערופן [אזוי], אָבער פונדעסטוועגן שטייט נישט [אַז] אַן עֲרֻבּוֹת 'מוז זיין' מיט תְּקִיעַת כַּף, ס'שטייט נישט אין ערגעץ, [רק סגי להיות נעשה ערב] אַז ער זאָגט [המלוה להערב בשעת ההלואה, חֲזִי כִּי] עֲלָךְ קָא סָמִיכְנָא[טז].

[וניתי ספר ונחזי] לאָמיר זען 'די הֲלָכָה', ס'שטייט נישט [בפוסקים להלכה אַז] ס'מוז זיין תְּקִיעַת כַּף[יז].

איבערהויפּט אַז ס'זאָל טאַקע פונקטליך [פינף] אַזוי ווי ביי יעקב אבינו, אַ 'חשבון' פון תְּקִיעַת כַּף.

נו

און [אפילו] אַז ס'איז שוין יאָ געווען תְּקִיעַת כַּף, איז דער רמז [דייקא דורך] די פינף אֶצְבָּעוֹת? [ס'איז] אַלץ [נאָך] קָשֶׁה לְהָבִין.

ישוב הקושיות בפסוק וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי

קפו

הקדמה לישוב קושיא יח-כ

(עד אחר אות קצט)

נאָר דעס וואָס איך האָב מיך דאָ געשטעלט ביי דעם בְּרִית אָבוֹת (קושיא יח), [און אויף] וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר (קושיא יט-כ) – לאָמיר נאָר זען – דעס וואָס ס'שטייט נאָכאַמאָל [וְהָאָרֶץ 'אֶזְכֹּר'].

[טז] כמבואר בב"ח (חו"מ סימן קכט) ובש"ך (שם ס"ק ז) בשם ים של שלמה (בבא קמא פ"ט סימן כד), לענין הדין שכתב ברמ"א (שם, ב. והובא בהערה שאחר זה) דסגי בשהערב אומר למלוה כי בטחו הוא ועשאו על פיו, ועל זה כתבו דצריך גם כן שהמלוה יאמר להערב חזי דעלך קא סמיכנא.

[יז] וכמבואר בשלחן ערוך ורמ"א (חו"מ קכט, ב): אמר להם בשעת מתן מעות הַלְוֵהוּ ואני ערב, נשתעבד הערב ואינו צריך קנין. הג"ה, ואפילו לא נתערב בהדיא, רק שאומר למלוה להלוות ללוה כי בטוח הוא, ועשאו על פיו, והיה שקר, חייב לשלם לו, דהוי כאילו נתערב לו (מהרי"ו סימן פ). [ועעו"ש בסעיף א' וסעיף ה', דאף בגוונא דקנו מידו, או במקום דשפיר צריך קנין, אין צריך תקיעת כף דייקא, רק הוא שייך בכל קנין. ושיש מקומות שנהגו דצריך דוקא קנין אחר ולא תקיעת כף, כמבואר ברמ"א סעיף ה'].

KolSatmar.com

קפז

[והנראה בזה, דהנה] **דאָס קאָן קיינער נישט מַכְחִישׁ זיין** [שברית אבות קיימת, וכדכתיב] **וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבֹתֶיךָ**, [וכן בכאן בסוף התוכחה דמיירי מסוף הגלות, כתיב ביה] **וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וגו׳ וְאֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר**, [ואם כן] **ווי קאָן מען זאָגן תַּמָּה זכות אבות.**

[און] **איך האָב** [שוין] **געזאָגט אַמאָל**[יח] **אויף דעם פְּשָׁטִים**, [לבאר] **וואָס דער פְּשַׁט איז** [באומרם תמה זכות אבות, ולבאר וויאַזוי] **ס׳קאָן זיין, אויף וואָס פאַר אַן אופן.**

קפח

לענין הגאולה העתידה, לכולי עלמא לא תמה זכות אבות, וכדיבואר להלן

נאָר איך האָב אַמאָל געזאָגט שוין[יט]**, ס׳איז דאָ נאָך עפּעס אַ בחינה אויך.**

[ווייל] **דאָרט וואו ס׳האַנדלט זיך אין די גְאוּלָה, הערט זיך אויף דעם גאַנצע מין** [שמועס], **די גאַנצע בחינה פון תַּמָּה זְכוּת אָבוֹת. מ׳קאָן גאָרנישט שמועסן** [דאָרט] **פון דעם, דאָס קומט גאָרנישט אַריין אין דער פְּלוּגְתָּא** [שבגמרא, בענין תַּמָּה זכות אבות].

קפט

[קושיא בדברי רש״י וארא]

ברש״י וארא: וּשְׁמִי ה׳ לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם, לא נכרתי להם במדת אמיתית שלי, שהרי הבטחתי ולא קיימתי.

והקשו על זה, דהלא עדיין לא הגיע הזמן לזה באותה שעה, ואכתי לא שייך לומר הבטחתי ולא קיימתי

[ונקדים לבאר גם וואָס] **רש״י זאָגט**[כ] [בענין הנאמר בפרשת וארא (ו, ד-ה)] **וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם, וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֵת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר גָּרוּ בָהּ.** [ולעיל מיניה כתיב (שם, ג)] **וּשְׁמִי ה׳ לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם**, [ועל זה פירש רש״י, **לא נכרתי להם במדת אמיתית שלי**] **שהרי הבטחתי ולא קיימתי.**

פרעגן דאָך אַלע די קַשְׁיָא, [והלא] **ס׳איז נאָכנישט געווען דער זְמַן** [דערצו, אַז] **מ׳זאָל** [עס] **מְקַיֵּים זיין.** [כי עדיין לא ישבו במצרים ת׳ שנה, וגם לא הגיע עדיין הזמן של וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה (לך טו, טז)]. (ישוב קושיא זו, ראה להלן באות רלו)

קצ

[המשך הקדמה לישוב קושיא יח-כ]

בגמרא למדו תחיית המתים מן התורה, מהפסוק וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת ׳לָהֶם׳ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן, להאבות עצמן

[ויבואר זה על פי וואָס] **די גמרא זאָגט אין סנהדרין**[כא]**, מנין לתחיית המתים מן התורה, שנאמר** (וארא שם) **וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת ׳לָהֶם׳ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן, ׳לָכֶם׳ לא נאמר, אלא ׳לָהֶם׳, מכאן לתחיית המתים מן התורה.** [ווייל] **פאַרוואָס שטייט נישט לָכֶם**, [אַז] **מ׳זאָגט פאַר ׳ענק׳** [אידן, נאָר ס׳שטייט] **לָהֶם פאַר ׳זיי׳** [די אבות, והרי] **זיי זענען**

[יח] בס״ג ויחי תשכ״א האריך רבינו בזה, וכן ביאר רבינו זה בדרשת **הושענא רבה תשי״ד** (לשון קדשו קונטרס לז, אצל הושענא למען בריתך) **ותשכ״ד, ואצל ההקפות שמחת תורה תשכ״ב** (נדפס בדברי יואל שם, אות מב) **ובס״ג עקב תשכ״ב, וארא תשכ״ד, וארא תשכ״ה, ועוד.**

[יט] בס״ג עקב תשכ״ה, ובדרשת ראש השנה תשכ״ו (נדפס בדברי יואל לר״ה, אות מא). עיין שם בחינה קרובה לזו, בעיקר הענין דכלפי הגאולה העתידה לא תמה זכות אבות. אבל בכאן כנראה שהוסיף טעם וביאור חדש בזה.

[כ] ברש״י וארא (ו, ג): **וּשְׁמִי ה׳ לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם. לא ׳הודעתי׳ אין כתיב כאן, אלא לֹא ׳נוֹדַעְתִּי׳. לא נכרתי להם במדת אמתית שלי שעליה נקרא שמי ה׳, נאמן לאמת דְּבָרַי, שהרי הבטחתים ולא קיימתי.**

[כא] בגמרא סנהדרין (צ:): תניא רבי סימאי אומר, מניין לתחיית המתים מן התורה, שנאמר וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן, ׳לָכֶם׳ לא נאמר אלא ׳לָהֶם׳, מכאן לתחיית המתים מן התורה.

KolSatmar.com

דאָך שוין נישט [געווען] אויף דעם עוֹלָם, אלא מאי מוז זיין [אַז] **זיי וועלן אויפשטיין תְּחִיַּת הַמֵּתִים**, און **זיי וועלן גיין קיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**, [ואז יותן הארץ 'להאבות' עצמם].

קצא
ונמצא שיש כריתת ברית להאבות, שהם עצמן יבואו ויירשו את הארץ בזמן תחיית המתים

איז [דאָך] **דאָ אַ כְּרִיתַת בְּרִית פון הקדוש ברוך הוא צו אברהם אבינו, און צו די** [שאר] **אָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים, אַז מ'וועט פאַר זיי געבן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, ביי תְּחִיַּת הַמֵּתִים.**
אַזוי זאָגט די גמרא.

קצב
[קושיא בגמרא סנהדרין]
ולכאורה יש לדקדק בזה, למה נרמז ענין תחיית המתים בכאן,
במקום דמיירי מגאולת מצרים שעדיין לא הגיע אָז הזמן לתחיית המתים

- [וגם בזה קשה] **לכאורה פאַרוואָס קומט עפּעס אין דעם פסוק** [דייקא, ענין] **תחיית המתים. וואָס פאַר אַ שייכות** [האָט עס] **פונקט דאָ ער זאָל מיר דערציילן דעם לָתֵת לָהֶם**, [והרי] **דער עיקר שמועסט מען** [דאָ אַז] **מ'זאָל אויסלייזן אידן פון מִצְרַיִם**, [פון דעם **איז דאָך נאָך געווען די רעדע**, [און] **דעמאָלטס איז נאָכנישט געווען די תְּחִיַּת הַמֵּתִים. אין מִצְרַיִם זענען זיי נאָכנישט אויפגעשטאַנען** [לתחייה].

קצג
והגם שהאבות עמדו שם בגאולת מצרים וקריעת ים סוף, וכמו שדרשו בפסוק נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶלֶא.
אבל תחיית המתים ממש הנרמז בכאן, וירושת הארץ על ידי האבות עצמן, זה לא היה עדיין בגאולת מצרים

[והגם] **ס'שטייט**[כב] **אפילו** [שהאבות עמדו שם בגאולת מצרים וקריעת ים סוף, ועל זה נאמר] **נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶלֶא** (תהלים עח, יב) **אַז מ'האָט זיי געוויזן** [להאבות הקדושים], **ביי קְרִיעַת יַם סוּף זענען זיי 'געווען דערביי', און זיי האָבן געזען אַלעס.**

קצד
אָבער אף על פי כן, [ווען מ'איז געגאַנגען] **קיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שטייט דאָך נישט** [שעמדו שם האבות], **איז דאָס נאָכנישט געווען.**

וְהָרַאְיָה, וואָרן פון דאַנעט [ממה שנאמר 'להם' בנתינת הארץ] **איז דאָך גערדינגען תְּחִיַּת הַמֵּתִים.** [און] **ווען ס'העט 'דעמאָלטס' גיוועזן שוין מְקוּיָּם געוואָרן** [בעת כניסתם לארץ בימי יהושע], **איז דאָך נישט גערדינגען** [תחיית המתים מן התורה, על לעתיד לבא], **העט דאָך גיוועזן דער לָתֵת 'לָהֶם' מקויים געוואָרן דעמאָלטס** [בימי יהושע], **העט דאָך נישט געווען גערדינגען פון דאַנעט אַז ס'וועט נאָך זיין 'שפּעטער' תְּחִיַּת הַמֵּתִים.**

קצה
[ועוד שהרי] **וואָס ער זאָגט** [בגמרא] **תחיית המתים מן התורה, איז** [דער מכוון] **אין 'פַּשְׁטוּת'**, [אַז] **זיי וועלן אויפשטיין** [לתחייה גמורה], **און זיי וועלן גיין** [לארץ ישראל] **אַזוי ווי ס'קער צו זיין** [בפועל ממש], **נישט אַזוי ווי** [כמו שהיה בקריעת ים סוף, וואָס] **דעמאָלטס זענען דאָך נאָר געקומען די נשמות. ס'שטייט טאַקע נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶלֶא, אָבער אַלץ נאָר די נפשות, נישט מיט די גופים וכדומה.** - (ישוב קושיא זו, ראה להלן באות רלה)

[כב] **בבראשית רבה** (צב, ב): רבי פנחס בשם רבי הושעיא אמר, נטל הקב"ה רגליו של **אבינו יעקב** והעמידן על הים, ואמר לו רְאֵה נסים שאני עושה עם בניך. הדא הוא דכתיב (תהלים קיד, א) בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם, ישראל סבא. רבי הונא בשם רבי אחא אמר, אף רגליהם של אבות העמיד על הים, הדא הוא דכתיב (שם עח, יב) נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶלֶא.

KolSatmar.com

קצו

[המשך הקדמה לישוב קושיא יח-כ]

ועכ"פ מכיון שהאבות הק' עצמן הובטחו בביאת וירושת הארץ לעתיד לבא, הרי עבור אצלם בודאי לא תמה זכותם הגדול של האבות הק'. ורק בהנוגע להדורות שייך לומר ענין תמה, באם ח"ו אין הבנים אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם

יהיה איך שיהיה, דער בְּרִית אָבוֹת איז דאָך אַז מ'וועט פאַר 'זיי' געבן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, נו ברויך מען דאָס טון פון זייערט וועגן אַליין, [ואם כן] **ווי קען מען זאָגן תַּמָּה זְכוּת אָבוֹת.**

[דבשלמא במה שנוגע רק] **פאַר די 'דורות', קאָן מען זאָגן** [אַז] **די שפּעטערע דורות** [תמה זכות אבות, ווען] **ס'איז נישט אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם.** [כך אפשר לפרש] **אויף דעם וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים** (יתרו כ, ו)**.**

קצז

ועל דרך זה יתורץ מה דקשה עוד על אומרם תמה זכות אבות, מדברי הכתוב וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים, שהם אלפיים דור. אבל יש לומר דזה הפסוק הוא רק באוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, וכעין הכתוב שלאחר זה פֹּקֵד עֲוֹן אָבֹת עַל בָּנִים, שמבואר להדיא בגמרא דהוא רק באוחזין מעשה אבותיהם בידיהם

[דהנה] **לכאורה איז דאָך** [דאָ נאָך] **אַ קַשְׁיָא** [על אומרם תמה זכות אבות, שהרי] **ס'שטייט דאָך עֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים,** [ואם כן] **וואו קען מען זאָגן תַּמָּה זכות אבות, ס'איז נאָכנישט געווען** [קיין אֲלָפִים דור, שהרי] **ס'איז נישטאָ קיין אלפיים דור** [בששת אלפים שנה]**.**

נאָר וואָס'זשע דען, דאָס איז דאָך נאָר [כשאוחזין מעשה אבותיהן הטובים בידם]**, דער גאַנצער פסוק** [ועושה חסד לאלפים] **שמועסט** [רק באופן כזה]**.**

פונקט אַזוי ווי יענעס [בפסוק פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת (שם, ה) הסמוך לה] **שמועסט** [מען ווען ס'איז] **שאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם**[כג]**. קען מען זאָגן**[כד] [דהפסוק עֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים] **דאָס איז אויכעט אַזוי**[כה]**.**

קצח

אבל כל זה שייך לומר רק בהנוגע לדורות הבנים, אבל להאבות הק' עצמן בודאי לא תמה זכותם הגדול לעולם. ואדרבה גדולים צדיקים במיתתם עוד יותר מבחייהם. ואם כן הברית **אבות** לענין שהם עצמן יעמדו לתחייה בזמן הגאולה וישבו בארץ ישראל, ועל כן כלפי שנוכל לזכות להגאולה העתידה, לענין זה ודאי זכות **אבות** לעולם קיימת, עבור האבות עצמן

על כל פנים [ווען] **דאָס איז די רעדע 'פאַר אידן' אַליין, איז** [שייך לומר] **תמה זכות אבות, אָבער זיי אַליין** [האבות הקדושים בעצמם] **זענען דאָך די זעלבע** [צדיקים, העומדים

[כג] **כמבואר בגמרא סנהדרין** (כז:)**: תנו רבנן לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים** (תצא כד, טז)**, מה תלמוד לומר, אם ללמד שלא ימותו אבות בעון בנים ובנים בעון אבות, הרי כבר נאמר** (שם) **אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ, אלא לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים, בעדות בנים, וּבָנִים לֹא יוּמְתוּ עַל אָבוֹת, בעדות אבות. ○ ובנים בעון אבות לא, והכתיב פֹּקֵד עֲוֹן אָבֹת עַל בָּנִים. התם כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן** [פירש"י: ונפרעין מהן עונותיהן ועון אבותיהם]**, כדתניא, וְאַף בַּעֲוֹנֹת אֲבֹתָם אִתָּם יִמָּקּוּ** (בפרשתן כו, לט)**, כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. אתה אומר כשאוחזין, או אינו אלא כשאין אוחזין, כשהוא אומר אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ, הרי כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן. ולא, והכתיב וְכָשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו** (שם, לז) [איש בשביל אחיו]**, איש בעון אחיו, מלמד שכולן ערבים זה בזה, התם שהיה בידם למחות ולא מיחו.**

[כד] **וכן ביאר רבינו גם בדרשת ראש השנה תשכ"ו** (נדפס בדברי יואל לר"ה אות מא, ד"ה אמנם אפשר)**, ובדברי יואל להושענא רבה** (אות ק)**. וכן מפרש באבן עזרא יתרו** (כו, ו)**, ובמרכבת המשנה על המכילתא** (בא פ"ז, ה)**. - ולעומת זה עיין בדרשת ראש השנה תשכ"ו** (בדברי יואל אות מא) **שהביא בשם היפה תואר** (על שמו"ר ד, ט) **שכתב דמדת עושה חסד לאלפים שייך אף בשאין אוחזין מעשה אבותיהם, ועיי"ש בדברי רבינו מה שמחלק בזה, ליישב הסתירות שבענין זה.**

[כה] **וכדמשמע ממה דמדמינן לה אהדדי, במה שדרשו מזה** (תוספתא דסוטה פ"ד מ"א, והובא ברש"י יתרו שם ובכ"מ) **דמדה טובה מרובה על מדת פורענות ת"ק פעמים, שהרי במדה טובה נאמר אלפיים דור, ובמדת פורענות נאמר ד' דורות.**

KolSatmar.com

בזכותם הגדול, ונמצא] **זיי האָבן דאָך די פאָדערונג פאַר זיך, זיי אַליין, טאַקע די אָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים אַליין, אויף זיי האָט זיך דאָך נישט אויסגעלאָזט** [זכותם הגדול], **איז דאָך נישט פאַרהאַנדן אַז ס'האָט זיך אויסגעלאָזט,** [והרי] **אדרבה גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם** (חולין ז:)**, ס'קען דאָך נישט זיין** [שיכלה זכותם הגדול בעד עצמם].

און דער בְּרִית אָבוֹת איז דאָך ווען זיי וועלן קומען קיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, און דאָס קען דאָך נאָר זיין ווען די גְּאוּלָּה וועט זיין, פריער וועט דאָך נישט זיין [תחיית המתים. וזהו שכתבו התוספות, דאף אם זכות אבות תמה, היינו בעד הדורות, אבל 'ברית' אבות לא תמה, היינו מה שהובטחו הם בעצמם].

קצט
ושוב ראיתי כעין זה באור החיים הק' בפרשתן, שמרמז כן זה בלשון הפסוק
וַהֲקִימֹתִי אֶת בְּרִיתִי 'אִתְּכֶם', דהיינו עם האבות עצמן שיעמדו לתחייה

דערנאָך האָב איך געזען [ווי] **דער אור החיים הקדוש טייטשט**[כו] [על הפסוק] **וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם** (כו, יא), [את הפסוק] **וַהֲקִימֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם** (כו, ט)**. טייטשט דער אור החיים הקדוש, ס'איז דאָך דאָ אַ בְּרִית אַז זיי וועלן קומען קיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, זאָגט ער** [דזהו שנאמר וַהֲקִימֹתִי אֶת בְּרִיתִי] **'אִתְּכֶם', מיט ענק אינאיינעם.**

אידן וועלן גיין אינאיינעם מיט די אָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים קיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.
אַזוי זאָגט דער אור החיים הקדוש.

ר

– וועל מיר האָבן אַ סִימָן מוּבְהָק, 'ווען' מ'ברויך יעדער צו גיין קיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל ישראל, [דהיינו] **ווען די אָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים וועלן גיין, ווען זיי וועלן אויפשטיין און זיי וועלן גיין.**

קודם [יבוא] **אֵלִיָּהוּ, און נאָכדעם וועט קומען די אָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים, און זיי וועלן גיין** [קיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל].

[און] **מיט זיי אינאיינעם, וועל מיר אַלע גיין. –**

רא
ישוב קושיא יח (באופן שני)
ומכיון שזכות אבות לעולם קיימת להאבות עצמן, לענין הגאולה העתידה. והרי האבות לא ירצו לבוא אלא ביחד עם דורות הבנים, לכן בזכותם יזכו גם הכלל ישראל להושע בגאולה העתידה, כדי שיתקיים ברית האבות שהוא גם להם עצמן

על כל פנים דאָס קומט גאָרנישט אין חשבון פון תמה זכות אבות, [ווייל] **ס'איז פאַר זייערט וועגן, ס'איז ממילא** [מובן כי] **ס'קען דאָך נישט זיין** [לומר כן בהנוגע להאבות עצמם. און] **זיי וועלן דאָך נאָר אויפשטיין תְּחִיַּת הַמֵּתִים** [און] **זיי וועלן גיין קיין ארץ ישראל דעמאָלטס ווען ס'וועט זיין ראוי** [לכך, ווען ס'וועט זיין] **די גְּאוּלָּה און מ'וועט קאָנען גיין.**

[כו] **באור החיים הק'** (כו, יא)**: עוד נראה לפרש 'הפרשה' על זה הדרך, שהכתוב מדבר בהכנות עולם הזה, גם בשכר עולם הבא וכו'. ○ ואומרו 'וַהֲקִמֹתִי'** [אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם]**, כאן הבטיח על הַתְּחִיָּה, שברית כרותה לשוכני עפר שיעלה ה' אותם מקברותיהם. ואמר ה' כי דוקא ללומדי תורה, על דרך אומרם ז"ל** (כתובות קיא:) **כל העוסק בְּטַל תורה, טל תורה מחייהו. ואולי כי הן הם הדברים שרמז באומרו וַהֲקִמֹתִי אֶת 'בְּרִיתִי' שהיא התורה, אִתְּכֶם, כי בְּטַל אשר יצו ה' אִתָּם התורה, הם חיים. ○ עוד נתכון על דרך אומרם** (סנהדרין צ:) **בפסוק אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵיכֶם** [לָתֵת 'לָהֶם'] **וגו'** (עקב יא, כא)**, שהאבות עצמם יעמדו לרשת את הארץ. והוא מאמרו כאן, שאותה הברית שנשבע ה' לקיים הארץ לעולם ועד 'בידם', כל המקיים תנאי הכתוב** [אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וגו']**, יחייהו ה' עם האבות, לקיים בידו ברית הארץ לעולמי עַד.**

[און] זיי וועלן דאָך נישט גיין אַליין, אָן אידן. [דאָס] איז דאָך נישט פאַרהאַנדן. ממילא מוזן 'אידן' געהאָלפן ווערן [בכדי] ס'זאָל נתקיים ווערן דער 'ברית' וואָס מ'האָט געמאַכט מיט 'זיי'. ס'איז פון זייערט וועגן גאָר, נישטאַמאָל פון דעם גאָרנישט, ס'איז נישט אין [דעם] כלל פון 'זכות' אבות [שהיא לבניהם][כז].

(ראה עוד הוספה לזה, להלן באות ריב-ריד)

רב

ומה שנחלקו בגמרא ומדרש אם תמה זכות אבות או לא, זהו רק לענין זמן הגלות עצמו, במה שנוגע רק לדורות הבנים. ודעת רבי אחא הוא דגם לענין זה לא תמה זכות אבות, אלא לעולם זכותם קיימת גם עבור הבנים

נאָר ווילאַנג מ'איז בְּגוֹלָה, און ס'איז נישטאָ [נאָך] דעס [קיום] כְּרִיתַת בְּרִית אַז 'זיי' זאָלן קומען קיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דעמאָלטס זאָג איך ס'איז תַּמָּה, דאַרף מען שוין האָבן פאַר זיך אַליין [דעם זכות, וממילא] פאַר 'אונז' זכות אבות איז שוין אַ פראַגע, [וואָס] דאָס איז שוין גיוועגדט אין די פלוגתא [אם תמה או לא תמה].

רג

און רבי אחא פירט אויס אַז [לענין] 'דאָס' איז אויך [לא תמה, ווייל] אֵין מקרא יוצא מידי פשוטו (שבת סג.), [ופשטות הכתובים מורים] אַז ס'איז דאָ זכות אבות טאַקע פאַר אידן אַליין, יהיה איך שיהיה, טאַקע בִּהְיוֹתָם - בְּגוֹלָה - בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם.

דאָס איז אַן עקסטערע זאַך זאָגט רבי אחא, אַז מ'איז זיך סוֹמֵךְ [שלעולם זכות אבות קיימת, ואפילו בגלות האחרון].

רד

אבל על כל פנים מיושב קושיית התוספות, על מה אנו סומכין להזכיר זכות אבות בתפילה. כי כל אלו התפילות הם בקשה על הגאולה העתידה, שזהו עיקר בקשתינו ותקותינו. ובענין הגאולה צריך לזה זכותים רבים, ולזה מבקשים על הזכרת זכות אבות לזה, שהרי לענין הגאולה בודאי זכותם הגדול לעולם קיימת, וכאמור

אָבער [עכ"פ גם למאן דאמר תמה זכות אבות, הרי] די תְּפִלָּה וואָס מ'איז מִתְפַּלֵּל [זְכוֹר לָנוּ בְּרִית אָבוֹת], איז מען מתפלל פשוט אויף די גְאוּלָה וואָס מ'בעט זיך.

[שהרי] אונז האָב מיר דאָך שוין קיין אַנדערע [בקשה ועצה].

דער עיקר מְבוּקָשׁ [איז, אַז] ס'זאָל זיין די גְאוּלָה שְׁלֵימָה.

ס'איז גאָרנישטאָ קיין אַנדערע עֵצָה פאַרן כְּלַל יִשְׂרָאֵל, נאָר בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ.

רה

און דער אֱמֶת'ן אַריין, [די גְאוּלָה] דאָס איז גיוועגדט אין גרויסע זְכוּתִים.

איבערדעם בעט מען ס'זאָל נִזְכָּר ווערן דער בְּרִית [האבות] וואָס מ'האָט מיט זיי אַליין, פון זייערט וועגן, [כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ] וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב.

רו

ישוב קושיא ב

כל זמן שעדיין לא הגיע הזמן לתחיית המתים והגאולה,

שפיר שייך ענין זכירת עלבון הארץ שהזכירו האלשיך והעקידה

[ובאומרו] וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר, איז אַזוי, קאָן זיין.

ס'איז טאַקע אֱמֶת וואָס דער אלשיך הקדוש זאָגט [וועגן] דער עֶלְבּוֹן הָאָרֶץ,

---

[כז] ואתי שפיר פירושו של רבינו תם, שמחלק בין זכות אבות לברית אבות. דזכות אבות הוא רק בנוגע לדורות הבנים, וברית אבות הוא במה שנוגע להם עצמם.

KolSatmar.com

דהיינו [ווילאַנג] ס'איז נאָכנישט געווען דער זְמַן דעמאָלטס [אַז] זיי זאָלן אויפשטיין [האבות הק' לתחייה].

יעקב אבינו האָט געבעטן נאָך בְּיָמָיו [להיות] תְּחִיַּת הַמֵּתִים[כח]. ס'איז אָבער נאָכנישט געווען דער זְמַן פון תְּחִיַּת הַמֵּתִים, [ווייל] ס'איז נאָכנישט געווען דער זְמַן [אַז] דער כְּלַל יִשְׂרָאֵל [זאל זיין בשלימות], ס'זאָל זיין אַזוי ווי [ביי] די גְּאוּלָה הָעֲתִידָה.

[וממילא] האָט דאָך 'דער' פסוק [וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב] נישט געקאָנט נתקיים ווערן [ביז דעמאָלטס, און] ממילא אַז דער פסוק קאָן נישט נתקיים ווערן, איז [טאַקע] דער עֶלְבּוֹן הָאָרֶץ זייער גרויס, איז דער חטא פונעם עֶלְבּוֹן הָאָרֶץ זייער גרויס, איז טאַקע דער עלבון הארץ לְרָעָה, אַזוי ווי דער בעל עקידה טייטשט.

רז

אמנם כשיגיע הזמן הראוי לזה, הרי אדרבה אז תינצל הארץ מעלבונה שיש לה עד עתה, כי האבות הק' יבואו לשם ויקיימו מצות התלויות בארץ בגודל קדושתם, ועמהם גם הכלל ישראל

אָבער דעמאָלטס [בזמן הגאולה], ווען די אָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים [וועלן דארפן אויפשטיין], אַז ס'וועט קומען אַ זְמַן [ווען] ס'וועט זיין אַ מְצִיאוּת [להגאולה שלימה], דעמאָלטס וועט [דאָך] די אֶרֶץ 'אויסגעלייזט' ווערן פונעם עֶלְבּוֹן.

וואָרן ווען זיי וועלן קומען אַהין קיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל זיך באַזעצן, [וועט דאָס זיין] מיט זייער גוֹדֶל הַקְּדוּשָּׁה, וואָס זיי וועלן מקיים זיין מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ, און זיי וועלן דינען דעם באַשעפער בִּמְקוֹם הַקוֹדֶשׁ.

רח

ווי דער רמב"ן הקדוש זאָגט[כט], [אויף] דעמאָלטס [בימי האבות], דער עיקר זענען זיי מְצֻוֶּה געווען [רק] אין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, [דאָרט] זענען זיי מְצֻוֶּה געווען אויף די מִצְוֹת, די אָבוֹת.

רט

[און] אַז זיי וועלן מקיים זיין [את המצות בארץ ישראל, אָז הרי גם כל ישראל ישמרו את השמיטה, ושאר מצות התלויות בארץ, וממילא] דעמאָלטס וועט ניצול ווערן די אָרֶץ פונעם עֶלְבּוֹן.

איבערדעם איז טאַקע דער פְּשַׁט וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר אויף 'לְטוֹבָה'.

רי

ונמצא שבאמת ב' האופנים רמוזים כאן בפסוק וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר, הן שענין הגלות יהיה בעבור עלבון הארץ, וכפירוש האלשיך והעקידה, והן שבהגיע זמן הגאולה תהיה הגאולה עצמה עבור הצלת הארץ מעלבונה, וכפירוש המדרש

איז דאָס טאַקע ביידע [אופנים, רמוזים בהפסוק].

[ס'איז] טאַקע וועגן עֶלְבּוֹן הָאָרֶץ, די זעלבע סברא וואָס זיי זאָגן אַז מ'איז נֶעֱנָשׁ געוואָרן דורכן עֶלְבּוֹן הָאָרֶץ, ווייל דעמאָלטס איז עס געווען אַן עוֹנֶשׁ, דעמאָלטס זעט מען מ'איז נֶעֱנָשׁ געוואָרן זיי האָבן געזינדיגט, און ס'איז נישט געווען דער זמן דעמאָלטס מ'זאָל אַהין צוריק קומען, אין הכי נמי איז עס טאַקע געווען אַן עוֹנֶשׁ, ס'איז אֱמֶת וואָס זיי זאָגן.

[כח] כמבואר בבראשית רבה (פד, יא): כך היה אבינו יעקב סבור שתחיית המתים מגעת בימיו, שנאמר (וישב לז, י) הֲבוֹא נָבוֹא [אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ], הבוא נבוא אני ואחיך ניחא, שמא אני 'ואמך', והלא אמך כבר מתה, וְאַתְּ אומר אֲנִי 'וְאִמְּךָ' וְאַחֶיךָ.

[כט] ברמב"ן פרשת תולדות (כו, ה), עיי"ש. וכן האריך בזה בסוף פרשת אחרי (יח, כה), עיי"ש באורך.

KolSatmar.com

אָבער [אין] **דער אֱמֶת אַריין** [איז] **דעס וואָס דער פסוק זאָגט וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר, דעס איז פאַרקערט, דעס איז טאַקע אַלעס לְטוֹבָה,** [און] **טאַקע מיט זייער סברא** [של האלשיך והעקידה] **וואָס זיי זאָגן וועגן עֶלְבּוֹן הָאָרֶץ.**

ריא

ישוב קושיא יט

[עם הוספה לישוב קושיא יח]

וענין זה גופא גם כן הוא בכלל זכירת ברית האבות, כי האבות הם משתוקקים על זה שיזכו עוד לקיים מצות התלויות בארץ, ולעבוד את ה׳ במקום הקודש, שהוא עיקר מקום קיום המצות של האבות וכמבואר ברמב"ן

איבערדעם, דער בורא כל עולמים וועט געדענקען בְּרִית אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, קודם זייער זכות, וואָס זיי [אליין] **קוקן אַרויס אויף דעם, דעס כְּרִיתַת בְּרִית** [לתת ׳להם׳ את ארץ כנען, וואָס] **זיי ווילן דינען דעם באַשעפער בִּמְקוֹם הַקֹּדֶשׁ**[ל]**.**

[והרי אמרו][לא] **יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים** [בָּעוֹלָם הַזֶּה], **מִכָּל חַיֵּי עוֹלָם הַבָּא.**

[וממילא] **זיי קוקן אויך אַרויס** [אויף דעם], **צו דינען דעם באַשעפער** [בעולם הזה].

[והרי עתה קודם תחיית המתים, כשהם בעולם העליון, הרי כתיב] **בַּמֵּתִים חָפְשִׁי**[לב] (תהלים פח, ו), **דאָרט** [בעולם העליון] **איז דאָך נישטאָ קיין מִצְוֹת, ווילן זיי קומען אַהער** [בעולם התחתון].

זיי קוקן אַרויס אויף דעם, די אָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים.

[ל] מדיבורים אלו ניכר קצת מגודל השתוקקותו של רבינו עצמו בענין זה, שיזכה לעבוד את ה׳ בארץ הקודש. וראוי להעתיק בזה מהלשון שכתב רבינו בשנת תרצ"ג, בעת שהציעו לו העדה החרדית לקבל כתר הרבנות בירושלים עיה"ק, והשיב להם במכתב ארוך הנדפס בדברי יואל מכתבים (ח"א, מכתב צא) ועוד, ובתוך הדברים כותב בגעגועים וז"ל: **הן אמת כי עוצם תשוקת ארץ הקודש בלבי קשורה, ולא אוכל לשכוח מתיקות האורה, אשר זכיתי לטעום קצת מעט מזעיר בימים מועטים** (בשנת תרצ"ב) **בתוככי ירושלים העירה, וזה הרבה שנים אשר נפשי איותה לישיבתה, ועכשיו ביותר מעת אשר זכיתי לראותה, ומים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, אשר בלב ונפש צמאה ורעבה, למנחת יהודה וירושלים העריבה, ומי יתן לי אבר כיונה, אעופה ואשכונה, בעיר הקודש מקום השכינה. אבל מה אעשה כי עדיין אין בפי מענה וכו׳.** [ולהלן שם כתב] **ומי יורה דעה ומי יבין שמועה לעשות דבר בחפזון, אולי ימים ידברו ויורני ה׳ דרכי, ויזכני לידע כי זה חלקי, שבתי בבית ה׳ לחזות בנעימים, לטוב לכם ולנו כל הימים, אזי חיש מהר אבשר לכם בשורות טובות ונחומים, ובשמחה ובשירים אשים לדרך פעמים, לאוירא דארעא קדישא המחכים חכמים, ודבוקה בלבות בני ישראל אהבת עולמים. ולעת עתה הנני נבוך ברעיוני, וה׳ יאיר עיני וכו׳.** – [ובאמת לאחר מלחמת העולם השניה, אכן היה בדעתו של רבינו להשתקע בארץ הקודש, וכבר ישב שם בירושלים בשנת תש"ו על מנת להשאר שם, אלא שבינתיים נסע לאמעריקא לכלכל הוצאת המוסדות והצדקות שייסד בירושלים, ועדיין היה דעתו לחזור לאה"ק. אולם לאחר שהוקמה שם מלכות המינות בשנת תש"ח, שוב לא חזר רבינו לדור שם, ונשאר באמעריקא, ומשם הקים את הדת על תלה בכל רחבי תבל, ובפרט באמעריקא ובארץ הקודש].

[לא] **במשנה אבות** (ד, יז): **יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְיָפָה שָׁעָה אַחַת שֶׁל קוֹרַת רוּחַ בָּעוֹלָם הַבָּא, מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה.**

[לב] **וכמבואר בגמרא שבת** (ל.): **שאול שאילה** [פירש"י: שָׁאֲלוּ שאלה] **זו, לעילא מרבי תנחום דמן נוי** [לעילא. לפניו, וכן לשון התלמוד והמקרא, שְׂרָפִים עֹמְדִים ׳מִמַּעַל׳ לוֹ (ישעיה ו, ב), ועל שם שיראים להתקרב לפניו עומדין מרחוק. דמן נוי, מקום] **וכו׳, פתח ואמר** [כך היו רגילין לפתוח באגדה תחילה, והוא דומה לשאלה וכו׳], **אַנְתְּ שלמה אָן חכמתך אָן סוכלתנותך, לא דייך שדבריך סותרין דברי דוד אביך, אלא שדבריך סותרין זה את זה. דוד אביך אמר** (תהלים קטו, יז) **לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ קָהּ, ואת אמרת** (קהלת ד, ב) **וְשַׁבֵּחַ אֲנִי אֶת הַמֵּתִים שֶׁכְּבָר מֵתוּ, וחזרת ואמרת** [לסתור דברי עצמך] (שם ט, ד) **כִּי לְכֶלֶב חַי הוּא טוֹב מִן הָאַרְיֵה הַמֵּת. לא קשיא** [איהו גופיה הוה מפרש להון], **הא דקאמר דוד לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ קָהּ, הכי קאמר, לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות קודם שימות, שכיון שמת בטל מן התורה ומן המצות ואין להקב"ה שבח בו, והיינו דאמר רבי יוחנן מאי דכתיב בַּמֵּתִים חָפְשִׁי, כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצות. ודקאמר שלמה וְשַׁבֵּחַ אֲנִי אֶת הַמֵּתִים שֶׁכְּבָר מֵתוּ** [שעסקו בחייהם בתורה ומצות ומתו, ראויים לשבחם אפילו מצדיקים חיים, שגדולים הן במיתתן מבחייהן], **שכשחטאו ישראל במדבר עמד משה לפני הקב"ה** [ואין לך צדיק ממנו] **ואמר כמה תפלות ותחנונים לפניו, ולא נענה** [בזכותו], **וכשאמר** (תשא לב, יג) **זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ, מיד נענה.**

KolSatmar.com

פאַר זיך אַליין, קוקן זיי אַרויס דערויף.

ריב

ומלבד זה הרי מצטערים הם בצערן של בניהם, ולכן עבור צערן של ישראל עצמן הם משתוקקים להגאולה שלימה, ועבור זה כן יזכה גם הכלל ישראל בזכותם להוושע בהגאולה שלימה, ולכן גם מטעם זה לענין הגאולה לא תמה זכות אבות כלל

עקסטערדעם [משתוקקים האבות עצמם על זה, גם בשביל] **צַעֲרָן** [של ישראל].

דעמאָלטס אַז זיי וועלן זיין אַליין [בעולם העליון], **און זיי וועלן צוקוקן דעם צער פון אידן** [בעולם הזה], **זענען זיי דאָך אַליין דערינען** [אין דעם צער].

[וממילא] **אפילו אונז האָב מיר נישט זייערע זְכוּתִים, אָבער וועגן 'זייער'** [צער].

ריג

ווי דער רבי ר' הערש אלימלך זאָגט[לג] [בביאור הפסוק] **וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹקִים אֶת עָרֵי הַכִּכָּר** [וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת 'אַבְרָהָם'] **וַיְשַׁלַּח אֶת 'לוֹט' מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה** (וירא יט, כט)**, וועגן 'זיין' צער** [של אברהם, ולזה נאמר] **וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת 'אַבְרָהָם' וַיְשַׁלַּח אֶת 'לוֹט' מִן הַהֲפֵכָה. מ'האָט נישט געשיקט** [את המלאכים להצלת לוט] **וועגן לוט'ס זכות, נאָר טאַקע וועגן זְכוּתָא דְאַבְרָהָם, ווייל 'אַבְרָהָם' האָט געהאַט צַעַר דערפון** [אם לא היה ניצול לוט].

[וממילא] **הייסט עס טאַקע, איז עס פון 'זיינעט' וועגן.**

[לג] **באגרא דכלה פרשת וירא: וַיְהִי בְּשַׁחֵת וכו' וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת לוֹט מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה בַּהֲפֹךְ אֶת הֶעָרִים אֲשֶׁר יָשַׁב בָּהֵן לוֹט.** הנה בלבד שכל הענין מיותר, שכבר נאמר לעיל בארוכה ענין הצלת לוט, ואם רוצה להשמיענו שהיה זה בזכות אברהם, הוה ליה להשמיענו לעיל בקצרה שהיה זה בזכות אברהם, וחוץ לזה הענין כפול, באומרו 'בַּהֲפֹךְ אֶת הֶעָרִים אֲשֶׁר יָשַׁב בָּהֵן לוֹט'. ○ אך הוא דהנה מבואר **בזוהר** (ח"ג דף שה. וזוהר חדש בלק דף סז.) בפסוק רְפָאֵנִי ד' וְאֵרָפֵא (ירמי' יז, יד), דרפואה הנעשית על ידי המלאך רפאל, אינה רפואה בטוחה לעולמים, דהנה הוא מלאך עובד, וזה עבודתו לרפאות, והנה הוא משתוקק שאחר יום או יומים יהיה שוב מן הצורך לו לרפאות. מה שאין כן הרפואה שהוא מן השי"ת, היא רפואה בטוחה. ○ והנה בכאן יש לתמוה, שהשי"ת שלח ג' מלאכים לאברהם וכו', א' לבשר את שרה וא' לרפאות את אברהם וא' להפוך את סדום, והמלאך רפאל שבא לרפאות את אברהם הלך גם כן לסדום להציל את לוט, והנה עשה ב' שליחות, וצריך לומר שהצלה ורפואה הוא ענין אחד. והנה קשה ב' קושיות, א' למה שלח הקב"ה לאברהם ידידו את רפאל לרפאותו, שאין רפואתו בטוחה, ולא ריפא אותו הקב"ה בעצמו, ובפרט שנגלה אליו בכבודו ובעצמו. ב' דהנה הטעם שאין מלאך עושה ב' שליחות, להורות כי רבוא רבבן קדמוהי, ואם כן יותר טוב שגם לרפואה והצלה יהיו ב' שלוחים. ○ אך הוא לדעתי שהתורה משמיענו כל זאת **אֵיךְ השי"ת רצון יראיו יעשה גם באין מקום לעשות נס מחמת הקטרוג.**

דהנה בכאן **לא היה ללוט זכות**, ובפרט שנפרד מאברהם, ובחר לו לשבתו במקום רשעים שאין כמוהם בכל העולם, ואוי לרשע אוי לשכינו, ומכל שכן שבמרד ובמעל פעל ועשה זאת, שכל הארץ היה לפניו ובחר לו לשבת במקום רשעים. והנה כשנגמר דינם של סדום בבית דין של מעלה, לא היה באפשרי להציל את לוט מתוך ההפכה, כי בידו זְכוּת אָיִן, והוא בבחירתו בחר לו בהם לשבתו. **והנה כשהיה רוצה השי"ת להצילו, היה קטרוג ממדת הדין מאיזה זכות ומאיזה טענה.** והנה השי"ת מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ (משלי כט, ד), והנה היודע מחשבות הוא יָדַע אשר יֵרַע הדבר בעיני אברהם על מיתת לוט, ובפרט שהיה בו ניצוץ הקדוש ממלכות בית דוד. מה עשה העושה נפלאות גדולות לבדו, **גזר בגבהי מרומים על רפאל ילך וירפא את אברהם מכל מיני תחלואיו**, והנה מי הוא מכל כוחות הדין אשר יערב לבו לקטרג על אברהם ידיד הנאמן באומרו שאינו ראוי לרפואה, והנה בודאי הסכימה גם מדת הדין על הדבר. והנה בכלל הרפואה נכלל הכל, הן מה שיש ח"ו אל האדם מחלה בגופו, או מחלת לב, דאגה בלב איש שמצטער על איזה דבר, כי מה לי שמצטער על איזה מכה בגוף, או בכאב דאגה, על הכל יצטרך לרפואה. **והנה הסכימה מדת הדין לרפואת אברהם, ממילא בכלל זה נכלל גם הצלת לוט, כי היה לו לאברהם מחלת לב על לוט**, ולא היה לו מקום להצילו, כי אִוֶּלֶת אָדָם תְּסַלֵּף דַּרְכּוֹ (שם יט, ג) שבחר לו לשבת במעון רשעים, **והנה כאשר נשתלחו המלאכים כל אחד לשליחותו ונשתלח גם רפאל עמהם לרפאות את אברהם, אז** בבואם וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בכבודו ובעצמו, וריפא אותו ממכאוב 'גופו', **אז לא ידע רפאל מה לרפאותו, כי כבר נתרפא, ואברהם הלך עמם לשלחם, וה' אמר וגילה לו ענין סדום, והיה לו מחלת לב על לוט, אז הלך רפאל לעשות שליחותו לרפאות את אברהם, דהיינו להציל את לוט, שזה יהיה רפואה לאברהם ממחלת לבו.**

וזהו שנאמר וַיְהִי וַי היה בְּשַׁחֵת אֱלֹקִים מדת הדין אֶת עָרֵי הַכִּכָּר, את לרבות הנלווה עמהם, ואין מקום להצלת לוט מפני מדת הדין. מה עשה השי"ת, לא הזכיר את הצלת לוט, רק וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים, לפני מדת הדין, את 'אברהם', ועל ידי זה וַיְשַׁלַּח אֶת לוֹט וגו', בַּהֲפֹךְ אֶת הֶעָרִים אֲשֶׁר יָשַׁב בָּהֵן לוֹט בבחירתו, ואין מקום להצלה, על כן זכר השי"ת רק את אברהם, והבן. [ועיין כל זה גם בספרו בני יששכר (שבתות ו, יב)].

ריד

[וכמו כן לענין הגאולה העתידה], **אפילו** [ווען] **פון אונזערט וועגן** [אין אנו ראויים לזה], **אונז האָב מיר נישט,** [אונז] **זעמיר נישט בכח צו ׳געניסן׳ דעם זְכוּת, אָבער זיי זענען דאָך ׳ווערד׳, ס׳איז דאָך צֻעְרָן.**

[וממילא] **אַז זיי דאַרפן אויפשטיין, און זיי דאַרפן קומען. דאַרפן זיי דאָך אָנקוקן** [און] **זען** [אויך] **דאָס כְּלַל יִשְׂרָאֵל וויאַזוי ס׳זעט אויס.**

רטו

המשך ישוב קושיא יט-כ

ונמצא שלעולם כל המשך הפסוק הוא לטובה, הן זכירת ברית אבות, והן זכירת הארץ, כי גם עבור יזכור ברית אבות להוושע בהגאולה שלימה, בכדי להציל את הארץ מעלבונה של עתה

איבערדעם איז טאַקע אֱמֶת דאָס גאַנצע [ענין הפסוק לטובה, וגם] **דער וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר דאָס איז טאַקע לְטוֹבָה.** [שאמר הקב"ה] **איך וועל געדענקען דעם ברית, את בריתי אברהם, ואת יצחק ויעקב, ׳זייער׳ כְּרִיתַת בְּרִית. און עקסטערדעם וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר, וואָרן ס׳איז דאָ אַן עֵצָה** [על ידי הזכרת ברית האבות, וויאַזוי אדרבה צו] **׳מַצִיל׳ זיין הָאָרֶץ פונעם עֶלְבּוֹן. אַזוי ווי דער אלשיך און דער בעל עקידה זאָגן.**

[ווייל] **וויאַזוי קאָן מען מַצִיל זיין** [את הארץ מעלבונה, דאָס איז טאַקע] **נאָר מיט דעם, אַז מ׳וועט צוריקקומען** [אל הארץ, און] **די אָבוֹת הַקְדוֹשִׁים וועלן קומען, און ס׳וועט נתקיים ווערן דער בְּרִית אָבוֹת, אשר נשבעתי לָתֵת ׳לָהֶם׳, אַז זיי זאָלן קומען אַהין.** [און] **אַז ׳דאָס׳ וועט נתקיים ווערן, דעמאָלטס וועט די אָרֶץ ניצול ווערן פונעם עֶלְבּוֹן,** [ווייל דעמאָלטס] **וועט זיין די רעכטע עֲבוֹדָה וואָס זיי קוקן אַרויס** [דערויף, האבות הק׳, וכן] **דאָס הִשְׁתּוֹקְקוּת פון אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** [עצמה, אַז] **מ׳זאָל דאָרט דינען דעם באַשעפער.**

רטז

אַזוי ווי דער כלי יקר גיט צו פאַרשטיין[לד]**,** [אַז] **דורכדעם איז דאָס גָלוּת** – [בכלי

[לד] **בכלי יקר פרשת בהר** (כה, ב)**: וכדי ליישב כמה דקדוקים בלשון הפרשה, אומר אני שטעם מצוה זו היא להשריש את ישראל במדת האמונה, והבטחון בה׳.** כי חָשַׁש הקב"ה פן בבואם אל הארץ יתעסקו בעבודת האדמה על המנהג הטבעי, וכאשר כביר מצאה ידם ישכחו את ה׳ ויסורו בטחונם ממנו, ויחשבו כי כחם ועוצם ידם עשה להם את החיל הזה, ועולם כמנהגו נוהג, ויחשבו שהארץ שלהם היא והם הבעלים ואין זולתם. על כן הוציאם ה׳ מן המנהג הטבעי לגמרי, כי בשש שנים דרך האומות לעשות שני שנים זרע ושנה אחת בור, כדי שלא להכחיש חילה, והקב"ה אמר שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ (שם, ג), מידי שנה בשנה, ואני מבטיחך להוסיף כחה שלא תכחיש. ועוד נס בתוך נס, שאחר שזרעתה שש שנים, אם בשנה הששית לא יכחיש חילה, הנה לכל הפחות לא יוסיף לה זה כח, ואמר ה׳ אדרבה שבשנה הששית יוסיף לה כח כל כך עד שנאמר (שם, כא) וְצִוִּיתִי אֶת בִּרְכָתִי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְעָשָׂת אֶת הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים. ואם היה הנס שתעשה התבואה לג׳ שנים הרי זה מעשה ניסים, אבל ושלישים על כלו שהתבואה שתעשה בשנה הששית, אף אם לא יהיה בה כי אם שיעור אכילה לשנה אחת, מ"מ ישלח ה׳ את הברכה באסמיהם שיאכל קמעא ומתברך במעיו, עד שתספיק התבואה לשלש שנים, מדקאמר וְעָשָׂת אֶת ׳הַתְּבוּאָה׳ בה"א הידיעה, והיה לו לומר ועשת ׳תבואה׳ לשלש שנים. אלא שרמז בה"א הידיעה שאותה התבואה שהיא רגילה לעשות מידי שנה בשנה כן תעשה גם בשנה הששית, ויוסף ה׳ כח בארץ עד שאותה התבואה תספיק לשלש שנים. וזה ודאי נס נגלה וגדול מכולם. ועל ידי כל המופתים הללו אשר שמתי בידך תדע כִּי לִי הָאָרֶץ (שם, כג). ועל ידי זה יהיו עיניך נשואות אל ה׳, כמו שמצינו בירידת המן ליומו כדי שיהיו עיניהם נשואות אל ה׳ תמיד ויבטחו בו תמיד, **כך ענין השמיטה שלא יעבדו האדמה כל שנה שביעית אין זרע ואין קציר, ויסמכו על הנס.** וזה טעם נכון וברור יותר מכל מה שדברו בו המפרשים.

ולפי זה דין הוא שיתחייבו גלות בעון השמיטה, מצד חסרון האמונה שבהם, כי לא האמינו בה׳ ולא בטחו בישועתו שיעשה להם נס כזה בעשיית התבואה לשלש שנים, וכמו שנאמר (ירמי׳ ה, א) שׁוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם וּדְעוּ וּרְאוּ אִם יֵשׁ אִישׁ מְבַקֵּשׁ אֱמוּנָה וְאֶסְלַח לָהּ. ○ **גם הארץ עצמה תקפיד על זה מאד, כי רצונה שיתגלגל זכות זה על ידה לחזק האמונה בה׳ על ידה,** ועוד שעל ידי זה יאמינו כי כולם אינן רק אריסים בקרקע והקב"ה בעל השדה, **ובדבר זה הארץ חפיצה שיהיה הקב"ה בעצמו בעלה ואדונה,** כי לו ית׳ הארץ. ובביטול השמיטות,

יקר] אין פרשת בהר פארנט[לה] - [וועגן] דאס השתוקקות פונעם ארץ.
איז טאקע טייטש והארץ אזכר 'לטובה'.

ריז

ולכן שפיר אנו מזכירין בהתפילות גם סוף הפסוק והארץ אזכר

איבערדעם זאגט מען דאס אין די תפלות [גם הסיפא דקרא 'והארץ אזכר'].

[ווייל] דאס איז נישט אפגעשניטן [מחציו הראשון של הפסוק, אלא אדרבה] איז דאס טאקע איין זאך, ס'איז 'אלעס' אויף רחמים וחסדים, דער ברית אברהם און דער והארץ אזכר, דאס איז אלעס איין זאך, איז דאס אינאיינעם מיטן כלל ישראל [להזכר לטובה].

איז דאס טאקע, דאס איז דאס זעלבע [ענין, שעל ידי הזכרת הארץ המגדלת אותן, נזכרין הבנים]. (ומובן דברי המשל שבמדרש בקושיא יט).

ריח

הקדמה לישוב קושיא כב

בגמרא מגילה דורש ד' לשונות שבפסוק, לא מאסתים, ולא געלתים, לכלתם, להפר בריתי אתם, על ד' זמנים של שעבוד הגלות והגזירות שתחת האומות, שהם בבל, יון, מדי, ורומיים. ושבכולם העמיד הקב"ה חכמי הדורות, שיעמדו להצלת ישראל בגלות. ומה שמסיים כי אני ה' אלקיהם, דרשוהו על לעתיד לבא בזמן הגאולה, או בימי גוג ומגוג שבסוף הגלות

[ובביאור הפסוק] לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפר בריתי אתם.

די גמרא זאגט אין מגילה דף י"א[לו], ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים, בימי כשדים ובימי יוונים, ולא געלתים בימי נבוכדנצר, לכלתם בימי המן, להפר בריתי אתם בימי רומיים ופרסיים. כי אני ה' אלקיהם, ביי גוג ומגוג.

במתניתא תנא, לא מאסתים בימי כשדים, שהעמדתי להם חנניה מישאל ועזריה, און [ער] רעכנט אויס לכלתם בימי המן, שהעמדתי להם מרדכי ואסתר, [להפר בריתי אתם] בימי רומיים, שהעמדתי להם רבי וחכמי הדורות. כי אני ה' אלקיהם, לעתיד לבא.

ריט

יהיה איך שיהיה [הרי לשתי הדרשות שבגמרא, נמצא] פיר מלכיות רעכנט ער אויס [בזה הפסוק לא מאסתים], 'אויסער' לעתיד לבוא [שהוא זמן החמישית, שע"ז נאמר כי אני ה' אלקיהם].

רכ

דער מהרש"א זאגט[לז] אפילו, [אז] דער חשבון [היינו הסדר] שטימט נישט אזוי. ווייל המן איז געווען פריערער, און דאס [בימי יונים] איז געווען שפעטער.

שיחזיקו המה כבעלים בארץ, ראוי הוא שתקפיד הארץ על זה לכך נאמר (בחקותי כו, לד) אז תרצה הארץ את שבתתיה. ○ אבל העכו"ם לא תקפיד אם ינהגו בה מנהג הטבעי, כי בלאו הכי כל הנהגתם על פי הטבע ואין בהם אמונה. ואחר הצעה זו נבא לביאור הפסוקים כי המה מסכימים לכוונה זו האמיתית אשר אין ספק בה וכו'.
[ועיין בויואל משה (ב, קמח) מה שמסיים רבינו על דברי הכלי יקר אלו].

[לה] פירוש: בתחילת הסדרה.

[לו] בגמרא מגילה (יא.): ושמואל אמר, לא מאסתים ולא געלתים לכלתם, לא מאסתים בימי יוונים, ולא געלתים בימי נבוכדנצר [ובדפוס ישן: בימי אספסיינוס קיסר], לכלותם בימי המן, להפר בריתי אתם, בימי פרסיים [ובדפוס ישן: בימי רומיים, וכן הגיה היעב"ץ], כי אני ה' אלקיהם, בימי גוג ומגוג. ○ במתניתא תנא, לא מאסתים בימי כשדים, שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה, ולא געלתים בימי יוונים, שהעמדתי להם שמעון הצדיק, וחשמונאי ובניו ומתתיה כהן גדול, לכלותם בימי המן, שהעמדתי להם מרדכי ואסתר, להפר בריתי אתם בימי פרסיים [ובדפוס ישן: בימי רומיים], שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי דורות, כי אני ה' אלקיהם לעתיד לבוא, שאין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם.

נאָר ברענגט ער [אַז] אין **ילקוט**[לח] שטייט [עס טאַקע יאָ] כְּסִדְרָן.

(ההמשך בישוב קושיא כב, להלן באות רכו)

רכא

ישוב קושיא יח (באופן שלישי) - והקדמה לישוב קושיא כא

ולענין לעתיד לבא לא הזכירו מי יעמיד להם מחכמי הדורות, רק דרשו הלשון **כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם**, דמשמע שהקב"ה בעצמו יעמוד להם. והוא על דרך שאמרו בגמרא שבת **קִנְאַת ה' צְ-בָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹּאת**, ואפילו כשתמה זכות אבות

נאָר [נאָך] אַ פֶּלֶא זעט מען דאָ אין די גמרא, אין די **ברייתא.**

[שהרי] איבעראָל רעכנט ער אויס 'ווערמען' מ'האָט מַעֲמִיד געווען [להציל את הדור, און] **אויף לעתיד לבוא** שטייט 'נאָר' **כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם**, נישט [קיין] רבי וחכמי הדורות, [וואָס] דאָס זענען די לעצטע געווען [וואָס] מ'האָט מעמיד געווען דעמאָלטס, בימי הרומיים ובימי הפרסיים, אין די פיר מלכיות. [אָבער] לעתיד לבוא איז **נאָר** איין **באַשעפער**, [והוא על דרך שדרשו בגמרא שבת במאמר הכתוב] **קִנְאַת ה' צְ-בָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹּאת** (ישעי' ט, ו), [דאף אם תמה זכות אבות יעשה הקב"ה למען שמו הגדול].

רכב

ובזה יש לומר עוד סברא בישוב הסתירות בענין זכות אבות. כי אמנם הכוונה דאף אם לעולם תמה זכות אבות מלהגין בעדינו, אבל מכל מקום בעבור קִנְאַת ה' צְ-בָאוֹת גופא, יזכור את ברית האבות שיעמוד זכותם עבור האבות עצמם, ועל ידי זה יתקיים הפסוק וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וגו', על דרך שפירשנוהו לעיל

איך האָב אפשר געקלערט, דאָס קאָן אויך זיין אַ סברא [נוספת בישוב הסתירות דלעיל בענין זכות אבות, אַז] דעס וואָס די גמרא זאָגט[ב] **קִנְאַת ה' צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹּאת** [דמשם יליף ר' יוחנן דתמה זכות אבות], איז דאָך אויך [וועגן] **וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב**, דעס וואָס איך האָב פריער געטייטשט, וועגן זיי אַליין, אַז 'זיי' וועלן קומען.

[לז] **במהרש"א** (מגילה שם): [במתניתא תנא] לֹא מְאַסְתִּים [בימי כשדים, וְלֹא גְעַלְתִּים] **בימי יונים** כו', לְכַלּוֹתָם **בימי המן** כו'. **אין זה כסדר הגליות ושעבוד המלכיותף דימי המן קדמי טובא. ואפשר דלכלותם משמע ליה טפי על המן**, שבא להשמיד ולהרוג ולאבד וגו'. ○ **אבל גירסת הילקוט חשיב להו לשעבוד ארבע מלכיות כסדרן**, לֹא מְאַסְתִּים בימי כשדים כו', לֹא גְעַלְתִּים **בימי מדי** כו', לְכַלֹּתָם **בימי יונים** כו', לְהָפֵר בְּרִיתִי **בימי רומיים** כו'. ○ ושמואל דחשיב הכא בימי אספסיינוס ובימי רומיים בתרתי, צריך לומר בימי אספסיינוס על ימי החורבן, ובימי רומיים היינו באריכות הגלות [הרבה] דורות, כמ"ש רבי וחכמי 'הדורות'. ○ וחשיב בימי יונים, אע"ג דבהאי קרא בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם כתיב, יש לומר כיון דהיה אָז ממשלת יונים עליהם גם בארץ ישראל, בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם מקרי. והוא מבואר דגאולת מצרים לא חשיב, לפי שהיתה גאולה שלימה על ידי הקב"ה, כמו שאמרו (בהגדה של פסח) אני ולא מלאך כו', אבל בד' אלו, הגאולות דחשיב הכא לא היה בהן גאולות שלימות, רק על ידי אמצעי, כדקאמר לֹא מְאַסְתִּים בימי כשדים על ידי דניאל כו', בימי יונים על ידי שמעון כו'. ○ ומסיים **כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם לעתיד** שאין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהן, כי בכל אלו ד' גאולות עדיין היו תחת ממשלת אומות, משא"כ **לעתיד** שתהיה הגאולה שלימה **על ידי הקב"ה** כמ"ש אני ה' ולא מלאך, כמו ביציאת מצרים, שנאמר (מיכה ז, טו) כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת, ועל כן אין כל אומה ולשון יכולין לשלוט בהן אָז ובכן, במהרה בימינו אמן סלה.

[לח] **בילקוט שמעוני** (בפרשתן, רמז תרעה): דבר אחר, לֹא מְאַסְתִּים **בימי כשדים**, שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה. וְלֹא גְעַלְתִּים **בימי מדי** [וי"ג: בימי המן], שהעמדתי להם מרדכי ואסתר. לְכַלֹּתָם **בימי יונים**, שהעמדתי להם שמעון הצדיק, לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם **בימי רומיים**, שהעמדתי להם רבי וחכמי הדורות. כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם **לעתיד לבוא**, שאין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם.

וכן הוא **באסת"ר** (פתיחתא, ד): שמואל פתח, וְאַף גַּם זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם. לֹא מְאַסְתִּים בבבל, וְלֹא גְעַלְתִּים במדי, לְכַלֹּתָם ביון, לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם במלכות הרשעה, כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם **לעתיד לבא**. ○ תני רבי חייא, לֹא מְאַסְתִּים בימי אספסיאנוס, וְלֹא גְעַלְתִּים בימי טרקווינוס, לְכַלֹּתָם בימי המן, לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם בימי רומיים, כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם בימי גוג ומגוג.

KolSatmar.com

רכג

והוא על דרך שכתב רש"י בפרשת נצבים, דלכך נכנס לטרוח עם ישראל באלה ובשבועה על קיום התורה, לפי שכבר דיבר ונשבע להאבות שלא להחליף זרעם באומה אחרת, לכך הוא אוסר אותנו בשבועות הללו, מאחר שאינו יכול להבדל מישראל

ווייל ס'שטייט אין פסוק אין פרשת נצבים (כט, יב) **לְמַעַן הָקִים אֹתְךָ הַיּוֹם לוֹ לְעָם, אַתֶּם נִצָּבִים** [וגו' לְמַעַן הָקִים וגו'], **זאָגט רש"י**[לט]**, פאַרוואָס, ווייל הקדוש ברוך הוא האָט דאָך געשוואוירן פאַר די אָבוֹת שלא יחליפם באומה אחרת, קען ער זיי דאָך נישט מחליף זיין, איבערדעם מוז מען ענק באַשווערן עטס זאָלט האַלטן די תּוֹרָה, ווייל דאָס קען נישט זיין** [קיום הברית רק בכם ולא באחרים].

קומט דאָך אויס אַזוי. דער כְּבוֹד שָׁמַיִם איז פאַרדעם [תלוי בהצלת ישראל], **ווייל אידן זענען עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ.** [און] **ווען חלילה מ'העט געקאָנט מחליף זיין באומה אחרת, איז דאָך דער כְּבוֹד שָׁמַיִם** [היה שייך גם] **ביי אַן אַנדערע אומה.**

[און] **פאַרוואָס קען מען נישט מחליף זיין** [באומה אחרת], **דאָס איז דורך דעם כְּרִיתַת בְּרִית פון די אבות, אַז מ'וועט וואַרטן נאָר פאַר די קינדער** [של האבות], **און מ'וועט נישט מחליף זיין** [באחרים].

רכד

ונמצא כי קִנְאַת ה' צְ-בָאוֹת גופא, הוא גם כן תלוי בזכירת ברית האבות, במה שנשבע להם שלא להחליף זרעם באומה אחרת

איבערדעם איז דאָס רעכט, דער קִנְאַת ה' צְ-בָאוֹת איז אויך גיוועדט אין בְּרִית אָבוֹת, 'דורכן' בְּרִית אָבוֹת.

איבערדעם [דער פסוק] **וְזָכַרְתִּי בְּרִית אָבוֹת** [קאי על זה גופא, וואָס], **די גמרא זאָגט פון דאַנעט** [מהפסוק קִנְאַת ה' תַּעֲשֶׂה זֹּאת] **איז געדרינגען אַז ס'האָט זיך אויפגעהערט דער זכות** [אבות], **וואָרן איך מוז אויסקומען צו קִנְאַת ה' צְבָאוֹת, וועגן כְּבוֹד שָׁמַיִם.**

[איז] **טאַקע רעכט, טאַקע דעס אַליין** [דער קנאת ה' תלוי גם כן בברית אבות. שהרי] **אֱמֶת** [הדבר, נו] **הַכְּלָל** [אפילו אַז] **דער זכות אבות האָט זיך אויפגעהערט, אָבער דער קִנְאַת ה' צְבָאוֹת איז דאָך אויך נאָר וועגן בְּרִית אָבוֹת, ווייל ער האָט געשוואוירן שלא יחליפם באומה אחרת, איבערדעם זאָגט מען טאַקע ווייטער** [להתפלל זָכוֹר לָנוּ בְּרִית אָבוֹת 'כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ'] **וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב, און** [טאַקע] **'דורך דעם' איז קִנְאַת ה' צְבָאוֹת** [תַּעֲשֶׂה זֹּאת].

רכה

ישוב קושיא כא

וזה שמסיים כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם, על אומרו וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי וגו', ואומרו לֹא מְאַסְתִּים וגו' לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם, כי בכלל הברית הוא זה גופא שיהיה כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם, ולא להחליף זרעם באומה אחרת

[ולזה אמר עוד הכתוב, וְאַף גַּם זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא מְאַסְתִּים וגו'] **לְהָפֵר 'בְּרִיתִי' אִתָּם,** [ווייל] **דורך דעם** [על ידי ברית האבות] **איז כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם.**

[אַזוי] **האָב איך אויך געקלערט פריער, צו זאָגן פְּשַׁט** [עוד בישוב קושיא יח].

[וממילא בזה מיושב גם הנתינת טעם באומרו "כִּי" אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם, וכבר נשבעתי שלא להחליפם באומה אחרת, שזה גופא היא הסיבה על מה שאמר לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים וגו' לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם. או

[לט] **ברש"י נצבים** (כט, יב)**: לְמַעַן הָקִים אֹתְךָ הַיּוֹם לוֹ לְעָם. כל כך הוא נכנס לטרוח, למען קיים אותך לפניו לעם, וְהוּא יִהְיֶה לְּךָ לֵאלֹקִים.** [כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב], **לפי שדיבר לך ונשבע לאבותיך שלא להחליף את זרעם באומה אחרת, לכך הוא אוסר אתכם בשבועות הללו, שלא תקניטוהו, אחר שהוא אינו יכול להבדל מכם.**

הכוונה כי לעולם אין זה בדרך נתינת טעם, אלא קאי על 'הברית' שהזכיר, שעל זה גופא כרת עמהם ברית להיות אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם[מ]. (ראה עוד להלן באות רלט)

רכו

המשך הקדמה לישוב קושיא כב

ועכ"פ נרמזו כאן בפסוק ענין הד' מלכיות, ושנגאלו ישראל מצרתם בד' זמנים.

ומלבד זו יש ענין חמישי, דקאי על הגאולה העתידה, שעל זה נאמר כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם

נאָר לאָמיר זען, צוריקגיין דאָ צו דעם ענין [שהתחלנו לעיל (באות ריח-רכב)].

יהיה איך שיהיה, דער פסוק רעכנט אויס **פיר מאָל** [שנרמזים כאן הד' מלכיות]: **לֹא מְאַסְתִּים, וְלֹא גְעַלְתִּים, לְכַלֹּתָם, לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם.** און צום סוף [שטייט] **כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם,** [זו] **לעתיד לבוא.**

רכז

והנה ביאת אליהו לבשר הגאולה, הוא דייקא קודם הגאולה העתידה, הנרמז כאן בפסוק זה כזמן החמישי, אשר על זה כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם. אבל בשר הגאולות לא מצינו שיקדים לזה ביאת אליהו

[והנה על] **בִּיאַת אֵלִיָּהוּ, וואַרט מיר 'אונז'** [בסוף מלכות הרביעית].

ביי די פריערדיגע גאולות געפינט מען נישט אַז **אֵלִיָּהוּ** זאָל קומען פריער, ס'שטייט נישט, [דלא נכתב אלא] **הִנְנִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא** (מלאכי ג, כג), [דהיינו בגאולה העתידה].

כאָטשיג ס'שטייט (בזמירות למוצ"ש) [שאליהו הוא אִישׁ] **פָּקִיד עַל 'כָּל' בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת** [שהוא מביא בשורות טובות לצדיקים גם בזמן הזה][מא]. אָבער ס'ווערט נישט געברענגט אין ערגעץ [בפסוקים ודברי חכז"ל, שגם] **'פריער' ער זאָל זיין** [דער מבשר, מקודם לגאולות הראשונות].

רכח

דאָרט [בברייתא דגמרא מגילה דלעיל] **שטייט** [נאָר דערמאָנט, דמלבד וואָס] **חגי זכריה מלאכי** האָט מִתְנַבֵּא געווען ביים בַּיִת שֵׁנִי[מב], [הרי עוד] **בימי נבוכדנצר** [וגלות בבל, העמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה]. און ביי הָמָן איז געווען **מרדכי ואסתר,** רעכנט ער אויס. און ס'שטייט נישט [דערמאָנט] קיין **שילוח אליהו.**

רכט

קומט אויס, דער פסוק רעכנט אויס **פיר מלכיות,** אין דער תוכחה וואָס מ'רעכנט דאָ אויס [די זמנים ווען] אידן האָבן געברויכט אַ יְשׁוּעָה, אויף דעם באַציהט זיך דער פסוק **לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים,** און **לְכַלֹּתָם** איז דאָס דריטע, [און] **לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם** דאָס פערטע.

[ושוב מסיים] **כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם** אויף לעתיד, דאָס איז דאָס פינפטע.

און דעמאָלטס דאַרף קומען **אֵלִיָּהוּ,** דאָס 'פינפטע' מאָל, ביי די פינפטע **צָרָה** וואָס ס'ווערט געברענגט דאָ אין פסוק.

[מ] ולדרך ראשון תיבת "כִּי" פירושו 'ווייל', ולדרך שני פירושו 'אַז', והבן.

[מא] כמו שהזכיר רבינו בדרושים אחרים.

[מב] היינו שכבר התנבאו 'על' בנין הבית שני [וגם חיו בתחילת בית שני, והתנבאו על הגאולה העתידה]. ולכן הזכיר רבינו בדבריו את חגי זכריה ומלאכי, שהם שהתנבאו על בנין בית שני. והוא כהוספה על דברי הגמרא לכאורה.

רל

ישוב קושיא כב

ולכן נטל יעקב ממנו משכון ה' פעמים, בכדי שלא יחשוב לצאת ידי חיובו באם יבוא לבשר באחד משאר הגאולות הקודמות, רק ידע שלא נפטר מידי חיובו עד שיבוא לבשר הגאולה העתידה, שהוא ענין החמישי הנרמז כאן בפסוקים

היצט איז רעכט פאַרוואָס ער האָט געדאַרפט נעמען [אַ משכון] **פינף מאָל.**

[ווייל] **ווען ער נעמט איין מאָל, קאָן זיין העט ער גיווען געלאָפן** [שוין ביי] **דאָס ערשטע מאָל מְבַשֵׂר זיין,** [ושמא] **איז ער שוין אַרויס פונעם עַרְבוּת, איך העט גיווען געקאָנט זאָגן אַז 'דאָס איז עס', מ'מיינט דאָס.**

[און] **ווען ער נעמט צוויי מאָל, קאָן זיין** [מ'מיינט] **דאָס צווייטע מאָל.**

[און אַזוי ביי] **דאָס דריטע מאָל** [און פערטער מאָל, אם היה נוטל ג' או ד' משכונות].

איבערדעם האָט מען געמאַכט פינף מאָל, [להודיע כי] **אפילו ער וועט לויפן אַלע פיר מאָל ווען ער קומט, איז ער נישט פריי פונעם עַרְבוּת, נאָר היצטערט** [אצל פעם החמישית]**, ווייל דער עיקר מיינט מען** [ביי] **דאָס פינפטע מאָל.**

איבערדעם האָט ער געדאַרפט פינף מאָל נעמען, אַז ס'זאָל נישט זיין קיין מְצִיאוּת [ער זאָל] **דערפון 'לויז צו ווערן' פון דעם עַרְבוּת, ביז צום פינפטן מאָל**[מג]**.**

רלא

וממילא מזה ידע שחיובו הוא רק בגאולה העתידה שהיא העיקר, ולא הוצרך לבוא כלל בשאר הגאולות הקודמות

ממילא איז דאָך נִתְגַלֶה געוואָרן אַז דאָס איז דער עִיקָר. איבערדעם דאַרף ער שוין נישט קומען נאָר היצטערט, [ולא בד' פעמים הראשונים]. **ווייל דאָס איז דער מְכֻוָן געווען פון די פינף מאָל וואָס מ'האָט גענומען** [דעם משכון].

דאָס קאָן זיין, דאָס זענען די פינף מאָל. ווייל נאָר היצטערט וואַרט מען אויף אים. דאָס עַרְבוּת איז געגאַנגען אויף היצטערט.

רלב

היוצא מזה לענינינו:

תּוֹכֶן דערפון, 'דאָס איז עס', אַזוי ווי מ'האַלט היצטערט.

כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם, נאָר אויפן באַשעפער קען מען זיך פאַרלאָזן, און 'דאָס איז עס' [ותו לא מידי].

און דאָס הייבט זיך אָן פון אָנהייב, די אַלע ענינים, איבערדעם הייבט זיך דאָס אָן פון אָנהייב, דעס גאַנצע הִתְהַפְּכוּת[מד]**.**

רלג

הקדמה לישוב הקושיא שברש"י וארא, ושבגמרא סנהדרין

דאָס קען זיין [בביאור דברי רש"י] **אין פרשת וארא וואָס איך האָב אָנגעהויבן** (באות קפט)**, לא נכרתי במדת אמיתית שלי.**

רלד

הרבה פסוקים נאמרו על שם העתיד. וכמו כן בפסוקי גאולת מצרים, נרמזו ונכללו בו גם עניני הגאולה העתידה

וואָרן לעולם אַסאַך פְּסוּקִים זענען דאָך עַל שֵׁם הֶעָתִיד, - זאָגט דאָך די גמרא

[מג] ואתי שפיר גם מה שדייקא בכאן נרמז ענין זה, בפסוק וזכרתי את בריתי 'יעקוב', שנכתב מלא ו'. כי בכאן הוא מזכיר בכתוב שלאחריו ענין החמשה זמנים שבענין זה.

[מד] וכמו שהאריך רבינו לעיל בהדרוש (בישוב קושיא ט, השייך לחלק ג' של הקונטרס), בביאור דברי המדרש ולא עוד אלא שהן 'הפוכות'.

KolSatmar.com

אַזוי[מה], - וואָס ס'ווערט אָנגערופן [על שם העתיד, און] אַז דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט האָט עס איבערדעם געזאָגט, עַל שֵׁם הֶעָתִיד. אַזוי ווי מ'רופט אָן [בתורה] אַלְמָנָה על שם מָנֶה [שהיו עתידין חכמים לתקן בכתובת אלמנה], ווייל ס'וועט זיין אַ תקנה [ליתן מנה לכתובה].

[וכן] אַסאַך פְּסוּקִים [איז דאָ] וואָס גייען עַל שֵׁם הֶעָתִיד.

[וכמו כן כאן בפרשת וארא], דער בורא כל עולמים האָט געוויזן פאַר משה רבינו'ן, ווען מ'האָט אים געשיקט [אויף] גְּאוּלַּת מִצְרַיִם, האָט מען דאָך אים געוויזן ביז סוף [כל הגאולות, ולכן נכלל בה גם הגאולה העתידה].

רלה

ישוב הקושיא בגמרא סנהדרין

ולזה נרמז שם ענין תחיית המתים של האבות, שיתקיים בגאולה העתידה

איבערדעם איז רעכט [מה שנרמז כאן בפסוק] וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם, [שטייט] לָתֵת 'לָהֶם', [דהיינו] ביי תְּחִיַּת הַמֵּתִים.

דער בורא כל עולמים האָט זיי געגעבן דעם כְּרִיתַת בְּרִית אויף תְּחִיַּת הַמֵּתִים. און דער אֱמֶת אַריין האָט מען זיי געוויזן [מיט דעם, אַז] אפילו [אויב] חלילה אידן וועלן נישט האָבן קיין שום זְכוּת, ס'וועט זיך אויפהערן זְכוּת אָבוֹת, אָבער זיי אַליין, זייער כח, פאַר 'זיך' האָבן זיי דאָך די זְכוּתִים, איבערדעם [ווייל] זיי אַליין ברויכן דאָך קומען.

איבערדעם האָט מען דאָס 'שוין' אים געוויזן [למשה רבינו], אַז דאָס איז אויף לעתיד, דאָס וועט מען דעמאָלטס ברויכן.

רלו

ישוב הקושיא ברש"י וארא

והנה בזמן הסמוך להגאולה העתידה, אנו רואין דשפיר כבר עבר זמן
זמנים טובא שהיה ראוי לקיום ההבטחה של ברית האבות, באם היו זוכין

און דער אֱמֶת, אין 'די' צייטן איז דאָך שוין לעולם געווען לאַנג די צייט [להגאולה שלימה, וכמו שאמרו עוד בימי האמוראים] (סנהדרין צז:) כָּלוּ כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. ס'איז שוין געווען צייט.

רלז

ולכן מכיון שנכלל בפרשת וארא גם הגאולה העתידה, שפיר נאמר שם וּשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי, וכפירש"י לא ניכרתי במדת אמיתית שלי שהרי הבטחתי ועדיין לא קיימתי, וכשיגע זמן רצון העליון יתעורר לימוד זכות זה במהרה

[וממילא] איז נישט קיין קַשְׁיָא וואָס ער זאָגט לא ניכרתי במדת אמיתית שלי, דער בורא כל עולמים האָט זיך נאָכנישט 'דערקענט' [במדת אמיתית שלו], וואָרן הבטחתי ולא קיימתיו, דער בורא כל עולמים האָט צוגעזאָגט פאַר אידן [אַז די אבות הק'] 'זיי' וועלן

[מה] **בגמרא כתובות** (י:): מאי 'אַלְמָנָה', אמר רב חנא בגדתאה [פירש"י: דמן בגדת], **אלמנה, על שם 'מנה'** [שאם נשאת משנתאלמנה, אין לה כתובה אלא מנה]. **אלמנה מן האירוסין מאי איכא למימר, איידי דהא קרי לה אלמנה, הא נמי קרי לה אלמנה. אלמנה דכתיבא באורייתא** [ועדיין לא נתקנו כתובות] **מאי איכא למימר, דעתידין רבנן דמתקני לה מנה. ומי כתב קרא לעתיד** [לקרות על שם דבר העתיד], **אין, דכתיב** (בראשית ב, יד) **וְשֵׁם הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל הוּא** הַהֹלֵךְ קִדְמַת 'אַשּׁוּר', ותנא רב יוסף אַשּׁוּר זו סליקא [שם עיר], **ומי הֲוָאִי** [העיר בנויה בבריאת עולם, דכתיב הַהֹלֵךְ קִדְמַת 'אַשּׁוּר'], **אלא דעתידה, הכא נמי דעתידה.** - [ועיין גם ברש"י לך לך (יד, ז), ועוד].

אויפשטיין תחיית המתים וועט ס'וועט זיין די גאולה, און זיי וועלן גיין קיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, און ס'איז נאָכנישט מְקוּיָם געוואָרן.

און מ'קאָן נישט זאָגן אַז ס'איז [נאָך] נישט די צייט, וואָרן ס'איז שוין לאַנג געווען די צייט. איז נישט קיין קשיא וואָס ער זאָגט ולא נכרתי במדת אמיתית שלי, [שהרי] דאָס גייט אַלעס אַרויף על שם העתיד.

רלח

[וזהו שנאמר] וָאֵרָא, דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט 'וָאֵרָא', איז טייטש אויף לְהַבָּא [איך 'וועל' מיך באווייזן], אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב.

ס'איז אַ נְבוּאָה אויף לעתיד, דאָס וועט דעמאָלטס מקויים ווערן, ווען ער וועט זען [אַז] וּשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם, [דהיינו] וואָס ער וועט זען ס'וועט קומען אַ צייט אַז ס'וועט דורכגיין עִתִּים, וְיָמִים וּזְמַנִּים, און ס'וועט זיך נישט 'דערקענען' דעס מדת אמיתית, די הַבְטָחָה וואָס דער בורא כל עולמים האָט געגעבן פאַר די אָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים וועט זיך נישט דערקענען. [ועל זה מסיים] פאַרוואָס, וואָרן וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת 'לָהֶם' אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן, מ'האָט געגעבן 'לָהֶם', לָכֶם לא נאמר אלא לָהֶם, און דאָס וועט זיך נישט דערקענען, אַזוי ווי מ'האַלט מיר [היינט].

רלט

סיום ישוב קושיא כא

איבערדעם דורך די פרשה פון דער תוכחה [ומה שלבסוף יזכור להם ברית האבות], איז דאָס כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם [זו לעתיד לבא], ווי איך האָב פריער אויסגערעכנט. [ומיושב גם קושיא כא (וכדלעיל באות רכה)].

רמה

ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאָל העלפן:

מ'זאָל מיר זוֹכֶה זיין בִּמְהֵרָה, - היצט אין די יְמֵי הַסְּפִירָה וואָס מ'ציילט די אַלע מִדּוֹת, די אַלע שֶׁבַע, די אַלע ז' מִדּוֹת הַקְּדוֹשִׁים, - זאָל מען זיי [את כל המדות] מַכְנִיס זיין אין די קְדוּשָׁה, ממילא וועלן פאַרראָכטן ווערן די אַלע שֶׁבַע פּוּרְעָנִיוֹת [שבהתוכחה, ויתהפכו כולם לברכה].

די גאַנצע [תוכחה] איז דאָך שֶׁבַע שֶׁבַע, אין די גאַנצע פרשה.

דער בורא כל עולמים זאָל העלפן מ'זאָל מיר זוכה זיין צו קַבָּלַת הַתּוֹרָה [בחג השבועות], מ'זאָל מיר זוֹכֶה זיין לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה, בֶּאֱמֶת וּבִתְמִים.

מ'זאָל מיר זוֹכֶה זיין [אַז] דער בּוֹרֵא כָּל עוֹלָמִים זאָל דערפרייען אידישע הערצער.

מ'זאָל מיר זוֹכֶה זיין צו זען במהרה די יְשׁוּעָה שְׁלֵימָה, די גְּאוּלָּה אֲמִתִּית, בִּכְלָל וּבִפְרַט. בְּהִתְגַּלּוּת כְּבוֹד שָׁמַיִם עָלֵינוּ, בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.